

Oversættelse af klassiske tekster. — Med en diskussion af *Platons samlede værker i ny oversættelse I-VI*, udg. af Jørgen Mejer & Chr. Gorm Tortzen (København 2009-2015)¹

af David Bloch

1. Forord

Dette er den anden af to omfattende artikler.² Den beskæftiger sig med oversættelse af klassiske tekster, og det sker med udgangspunkt i de siden 2009 udkomne seks bind af *Platons samlede værker i ny oversættelse*.³ Denne oversættelse skal erstatte den tidligere oversættelse af Platons skrifter, som Carsten Høeg og Hans Ræder udgav i perioden 1932-1941,⁴ og den er hidtil blevet særdeles godt modtaget.

Jeg vil gerne her gentage, hvad jeg skrev i min forrige artikel: Jeg mener, vi skylder hovedredaktørerne tak for deres store indsats;⁵ for styrkelsen af det filologiske miljø i gymnasieskolen og på universiteterne og for at have knyttet de to steder tættere sammen; for at have givet yngre oversættere muligheden for at blomstre; og for den opmærksomhed, som *PSV* har givet Platon og klassisk filologi i den bredere offentlighed.

Redaktørerne og jeg er imidlertid helt uenige om, (1) hvad der gør en oversættelse til en god oversættelse, (2) hvilket niveau man skal stræbe efter, (3) hvilket grundlag en god oversættelse skal have, og — som en naturlig konsekvens — (4) hvilke styrker og svagheder der er særlige for *PSV*. Jeg mener, at der er tale om en både væsentlig og principiel diskussion, og jeg fremsætter derfor i to artikler mit syn på oversættelse med

-
1. Denne artikel er en revideret og udbygget version af anden del af et foredrag med titlen "Djævelens advokat", som jeg holdt på Københavns Universitet d. 26. september 2015. Alle oversættere har haft mulighed for at kommentere og kritisere artiklen. For kommentarer, kritik og diskussion takker jeg især Jakob Leth Fink, Ivar Gjørup, Marcel Lysgaard Lech, Kristoffer Maribo, Thomas Heine Nielsen, Anne-Marie Eggert Olsen, Anders Holm Rasmussen, Adam Schwartz, Rasmus Sevelsted, Ole Thomsen og Gorm Tortzen af *AIGIS'* to læsere.
 2. Den første blev publiceret i forrige nummer af [AIGIS: Bloch \(2016a\)](#).
 3. Herefter *PSV* I-VI, se litteraturlisten. Jeg har selv (med Adam Schwartz) bidraget til *Platons samlede værker i ny oversættelse* med oversættelsen af *Protagoras*. Derudover har jeg været konsulent på indledningen til bind IV og på oversættelserne af *Laches* og *Kleitophon*.
 4. Herefter *H&R*, se litteraturlisten.
 5. Af de to hovedredaktører var nu afdøde Jørgen Mejer idémanden, men han nåede aldrig i praksis at fungere som redaktør. Chr. Gorm Tortzen har været hovedredaktør fra start til slut.

PSV som grundlag og som udgangspunkt for diskussionen. Jeg håber, at dette kan skabe debat om danske oversættelser af klassiske tekster i det hele taget. Jeg mener, at oversættelse er en af de vigtigste opgaver, en klassisk filolog kan påtage sig, men manglen på diskussion af både teori og praksis betyder — efter min mening —, at vi i øjeblikket ikke løfter den på tilfredsstillende vis.

I forrige nummer af *AIGIS* beskæftigede jeg mig med forskning som grundlag for eller del af oversættelse og specifikt med *PSV*'s forhold til moderne forskning. I nærværende artikel vil jeg se grundigere på oversættelsesteori og oversættelse som proces, igen med udgangspunkt i Platonoversættelserne, og på den måde også på forskning som del af oversættelsesprocessen. De to artikler skulle gerne i fællesskab fungere som grundlag for en egentlig udvikling af en forskningsoversættelse. Eftersom *PSV* er grundlaget, inkluderer jeg mange og lange eksempler.

2. Generelt om oversættelse

All acts of translation begin with a thorough investigation of the reading process. Translators, by necessity, read each word and sentence at least as carefully as the critic or the scholar. Even the smallest detail in a text, as Rabassa points out, cannot be neglected.⁶

Mine synspunkter, som de udtrykkes i både nærværende og den foregående artikel, kan generaliseres i en mere overordnet forståelse af klassikeroversættelse. Det gør jeg nedenfor, idet grundlaget for de enkelte punkter så kan findes i artiklernes argumentation. Jeg planlægger på baggrund af disse to artikler at arbejde mere omfattende med oversættelse, videnskabs- og oversættelsesteori og Platons filosofi. Jeg betragter således på ingen måde listen som fuldstændig og endelig, men som en lidt løs oversigt over en række (delvist overlappende) punkter, en oversætter bør tage stilling til. Flere af punkterne er formuleret som spørgsmål, fordi der uden tvivl er flere løsninger; pointen er i de enkelte tilfælde, at en oversætter bør tage stilling til spørgsmålet. Listen er altså *ikke* en oversigt over de emner, som i sig selv skaber en forskningsoversættelse. Dette er vigtigt at understrege. En sådan liste findes endnu ikke og kan ikke findes, før vi rent faktisk er begyndt at udvikle en forskningsoversættelse.

6. Biguenet & Schulte (1989b) ix.

Før jeg indleder den egentlige undersøgelse, vil jeg dog understrege to ting: (1) Jeg argumenterer *ikke* for, at den type oversættelse, som jeg her og i den tidligere artikel har lagt grunden for, er den eneste acceptable form for oversættelse. Den forskningsbaserede oversættelse, som jeg vil udvikle, skal naturligvis ikke erstatte alle andre typer; der findes selvfølgelig allerede glimrende oversættelser. Jeg argumenterer for, at der er strenge krav, hvis man vil tale om, at oversættelse er forskning, og at der i det hele taget er visse minimumkrav, som en oversættelse af ikke mindst antikke tekster må leve op til, hvis den skal være acceptabel. (2) Jeg taler i det følgende om oversættelser, der skal publiceres. Det ville naturligvis være absurd at stille skrappe krav til en læser, der blot vil sidde for sig selv og forstå en tekst — eller simpelthen lære det givne sprog. I modsætning til forrige artikel opstiller jeg som nævnt ikke de forskellige punkter i en liste med paragraftegn, eftersom disse tegn kan virke for absolutte; og pointen er jo, at nedenstående punkter i højere grad er diskussionsemner, som en oversætter må forholde sig til:

1. *Forberedelse:*⁷ En oversættelse må bygge på en stor mængde grundig forberedelse. Ellers vil en oversætter begå uforholdsmæssigt mange fejl, uanset hvor god han måtte være til kilde- og målsprog. Jo mere kompliceret en tekst er, desto mere forberedelse kræves der.
 - a. Hvilken tekstkritisk udgave skal man benytte? Oversætteren må gøre en indsats for at sikre, at han benytter den bedste tekstudgave.⁸
 - b. Hvilken type forfatter arbejder man med? Som et minimum må oversætteren kende den tekst, som han skal oversætte; bedre — og ikke urimeligt i de fleste tilfælde fra antikken — må han kende hele forfatterskabet; ideelt må han kende ikke blot forfatteren og dennes tekster, men i det hele taget genrens natur, de øvrige relevante tekster og alle andre forhold, der har betydning for forståelsen.⁹

7. Om forberedelse, se også Lundquist (2007⁴) 25-35.

8. Se Bloch (2015).

9. Se Sørensen (1994).

c. Hvilken målgruppe har man? Målgruppen afgør til en vis grad, hvad oversætteren kan tillade sig, men der er naturligvis en grænse for frihedsgraden. Man kan f.eks. ikke fjerne eller ændre den filosofiske del af Platon og stadigvæk mene, at man *oversætter* ham. Man kan næppe heller tage poesien ud af Pindar og hævde, at det, man har, alligevel er en oversættelse. Men Otto Gelsteds fremragende rytmiske prosagengivelser af *Iliaden* og *Odysseen* viser, at man faktisk kan fjerne et grundlæggende træk ved Homers tekster og alligevel få en glimrende tekst.

2. *Oversættelsesprincipper*:¹⁰ Ved oversættelse — ikke mindst af en kompliceret tekst som en filosofisk afhandling — kræves nogle grundlæggende og præcise oversættelsesprincipper. De behøver ikke være meget tekniske, men oversætteren skal vide, hvordan han vil håndtere generelle problemstillinger.¹¹ Dette punkt hører strengt taget til under forberedelse, men det er ikke urimeligt at revidere principperne løbende:

a. Prioriterer oversætteren kilde- eller målsprog, når/hvis begge ikke kan tilgodeses fuldt ud? I hvilken grad skal funktionelle elementer (dvs. oversættelsesstrategi, der fokuserer på at overføre originaltekstens funktion) spille en rolle i en oversættelse, som normalt primært vil være imitativ (dvs. en oversættelsestype, der stræber efter at gengive tone, stil, argumenter osv. så præcist som muligt), når vi arbejder med antikke tekster?¹² Der er ikke noget rigtigt svar her, men en oversætter skal tage stilling til spørgsmålene.

b. Skal teksten kunne stå helt alene, eller skal oversætteren også fokusere på, at traditionen har gjort noget ved forståelsen? Dvs.: Skal oversætteren tage hensyn til, at teksten indgår i en tradition med andre tekster, som den skal spille sammen med, måske endda stemme overens med, eller skal han tage som udgangspunkt, at oversættelsen skal kunne læses i sig selv, uanset om det betyder, at der kan komme forskellige sproglige variationer eller sågar modsætninger imellem tekster, selvom disse varia-

10. For litteratur, se noterne til afsnit 3.1 nedenfor.

11. Sørensen (1994) 14.

12. Om funktionel og imitativ oversættelse, se Lundquist (2007⁴) 37-43.

tioner/modsætninger ikke findes på originalsproget. Dette er et uhyre kompliceret og mangefacetteret spørgsmål, som desuden kan variere fra tekst til tekst. Man skal forholde sig til, at mange termer, begreber, metra og andre tekstfænomener har haft stor historisk betydning og dermed fået nyt indhold og nye nuancer.¹³ Man skal forholde sig til den historiske betydning, som allerede antikke oversættelser fik, og som dermed påvirkede receptionen af den givne tekst.¹⁴ Og man skal forholde sig til, at visse moderne oversættelser har sat standarden for bestemte formuleringer og stilniveauer.¹⁵ Det er væsentlige spørgsmål, om og i givet fald hvordan disse sager skal komme til udtryk i oversættelsen.

c. Hvordan håndterer oversætteren terminologi, argumentation, temaer, motiver, billedsprog, symboler, metaforer osv., når de er gennemgående i en tekst? Hvis han overser, at et bestemt motiv i form af billeder, stil, betegnelser/begreber eller andet er gennemgående, ødelægger han noget helt grundlæggende i en tekst.

d. Hvordan håndterer en oversætter referencer til ting, emner, begreber osv., som var kendte i antikken, men ikke længere findes i tilsvarende form? Der findes ikke ét rigtigt svar, men han må gøre rede for sit valg. Læseren skal vide, om han kan regne med at få nogle interessante, kultur-

13. Det gælder f.eks. den græske glose *ποιότης*, som hos Platon er sær, men allerede hos Aristoteles en vigtig teknisk term. Se herom også afsnit 3.3 nedenfor.

14. Et væsentligt og meget spændende eksempel er indledningen til Johannesevangeliet, som i den nye, autoriserede Bibel har eksempler på både tradition og brud med tradition. I Joh. 1,1 har vi på latin *In principio erat verbum* for *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος*, og oversættelsen fra 1992 har det traditionelle, latin-inspirerede "ordet" for *λόγος*. Men i det umiddelbart følgende Joh. 1,2-4, hvor vi læser *οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζῶη ἦν, καὶ ἡ ζῶη ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων*, oversætter man *οὗτος* og de følgende pronominer med "han" og "ham", hvor den tidligere oversættelse havde "dette" og "det". Dette forekommer mig at være en radikal og meget spændende ændring, og det må også siges, at Bibelen er en helt særlig sag i forbindelse med oversættelse.

15. Christian Wilsters oversættelse af *Iliaden* I.1-2 ("Vreden, Gudinde! besyng, som greb Peleiden Akilleus // rædsomt og Kvaler i tusinde Tal Akaierne voldte") er et vidunderligt eksempel, som Otto Steen Due følte sig nødsaget til at udfordre ("Syng os, gudinde, om vreden der greb Peleiden Achilleus, // vreden, den fæle, som voldte Achaierne tusinde kvaler"). Due opgiver den græske, markerede første-position, som vreden har hos Wilster, men kompenserer elegant ved at gentage glosen i begyndelsen af vers 2. Marcel Lysgaard Lech fortæller mig, at han i øjeblikket slås med lignende problemer i sin oversættelse af Sophokles' *Kong Ødipus*.

specifikke oplysninger, eller om den slags så vidt muligt er ændret til moderne ækvivalenter.¹⁶

e. Man kan *ikke* “bare oversætte” ord for ord, linje efter linje, hvis resultatet skal blive godt. Den oversætter, der i vanskelige passager støtter sig til udsagnet “nogle gange skal man bare oversætte, hvad der står”, ødelægger med stor sandsynlighed teksten ved denne tilsyneladende direkte oversættelse, der holder sig til tekstens “overflade”.¹⁷

f. Jo flere oversættere der er, desto klarere og mere præcise skal principperne være. Ellers vil f.eks. centrale begreber og vendinger blive forskellige, selvom de ikke er det på originalsproget.

3. *Forskning*:¹⁸ En oversætter behøver ikke selv være forsker for at oversætte, men det vil være en stor fordel at kunne sætte sig ind i forskningsmateriale, og jeg vil hævde, at fuldstændig mangel på den slags viden vil give en dårlig oversættelse:

a. Oversætteren må have en stor forhåndsviden, som kan være indsamlet tilfældigt på egen hånd, men den vil være langt sikrere og mere gavnlig, hvis den er forskningsbaseret. Det gælder med forhåndsviden som med forberedelse generelt: Jo mere kompliceret en tekst er, desto større forhåndsviden må oversætteren have. Hvis oversætteren ved, at det homeriske sprog ikke er et enhedssprog, én bestemt dialekt, vil han — hvis han er dygtig nok — kunne gengive sproglige fænomener, som andre ikke vil kunne. Hvis man ikke ved, at *ἀπόδειξις* er en stærkt teknisk betegnelse i Aristoteles’ logik, eller at glosen *νοῦς* har en lang og glørværdig tradition, som gør noget helt specielt med den i Aristoteles’ værker, vil man begå store fejl i oversættelsen.

b. I hvor høj grad skal oversætteren leve op til forskningsidealer? Der kan næppe siges at være etablerede krav her, men flere af forskningens forskrifter kan bruges for at sikre en bedre og mere konsekvent oversættelse.

16. For problemet med kulturspecifikke referencer i oversættelser, se f.eks. Brunse (1994); Zeeberg (2000); Zeeberg (2003); Zeeberg (2004); Lassen (2014, vol. I) L-LIV.

17. Sørensen (1994).

18. Om oversættelse og forskning, se Bloch (2016a).

- c. Skal oversætteren argumentere for og dokumentere sine valg — især når de er kontroversielle? Dette afhænger af, hvilken type oversættelse han laver. Hvis han f.eks. allerede har besluttet, at han vil indvie læseren i problematikker bag oversættelsen, eksempelvis tekstkritiske valg, er han også mere forpligtet i andre kontroversielle sager.
- d. I hvilken grad er det et krav, at oversætteren bruger relevant litteratur (især kommentarer og andre oversættelser, men også fortolkninger i enkeltstudier) og eventuelt gør rede for det?
- e. Generelt kan man spørge, i hvor høj grad forskningsindsatsen skal fremgå af det endelige produkt. Her kan udmærket skelnes imellem oversættelse som *proces* og oversættelse som *produkt*. Dette spørgsmål går dog ud over de nuværende rammer og er først i egentlig forstand passende, når en forskningsoversættelse er etableret.

4. *Sprogkundskaber*: En oversætter må have klarhed over sine mål og sine begrænsninger.

- a. Mål: Oversætter man bare ord for ord, sætning for sætning? Eller har oversætteren faktisk kontrol over sin tekst og kan på den måde forbinde de centrale gloser, udtryk, billeder og emner i teksten? Kan han både se meningen i detaljen og i det større billede? Begge dele er vigtige, men især det sidste undervurderes ofte.¹⁹
- b. Interesse: Interesse for en forfatter og tekst — eller mangel på samme — spiller ofte en stor rolle for ens viden om og evne til at gennemføre den givne opgave på god vis. Typisk vil man af samme grund heller ikke have de nødvendige kundskaber til at binde an med teksten, hvis man ikke interesserer sig for den. Hvis man ikke forstår Pindar og hader vers, skal man ikke oversætte ham; hvis man ikke er interesseret i filosofi og stilistik, skal man ikke oversætte Platon; hvis man *kun* er interesseret i smuk stil, skal man ikke oversætte Aristoteles; osv. Der er rendyrket glæde ved oversættelsesprocessen i de bedste oversættelser.

19. Se citatet fra Cooper (1997) i slutningen af afsnit 3.3 nedenfor.

c. Kundskab: Vigtigst af alt: Hvis oversætteren ikke behersker det givne kilde- eller målsprog i tilstrækkelig grad, bør arbejdet under ingen omstændigheder publiceres, hvilket imidlertid desværre ofte sker.

5. *Samarbejde*: Oversættelsessamarbejde kan være en stor gevinst, men det kan også være til stor skade, hvis forberedelsen, oversætternes indbyrdes forhold og kvalifikationer samt kontakten imellem dem ikke er i orden. En oversættelse, som er produceret ved dårligt samarbejde, bliver særligt sårbar over for alle de problemer, som jeg nævner under de andre punkter; og ikke blot kommer oversættelsen med stor sandsynlighed til at lide af den type problemer, men den vil også være inkonsistent i langt højere grad end en oversættelse foretaget af én person.
6. *Særlige problemer i den givne tekst*: Enhver tekst har problemfelter, der er særegne for den og dens genre. Oversætteren må være særligt opmærksom og have særlig viden om sådanne sager. Hvis han ikke har det, vil han naturligt tage det særegne ud af en forfatter — og det vil være diskvalificerende for oversættelsen som helhed. I den henseende er den såkaldte LSP-oversættelse (“language for specific/special purposes”), som er særligt opmærksom på forskellige emneområders forskellige problemer, yderst vigtig for en oversætter af antikke tekster: Med en besværlig forfatter fra en anden tid, en anden kultur, en kompliceret forudgående tradition og efterfølgende receptionshistorie, med en meget særegen stil og høj grad af originalitet er kravene enorme, og meget er på spil.²⁰ LSP-oversættelse bruges ganske vist oftest om oversættelse af praktiske, handlingsorienterede tekster (tekniske manualer og lignende), men der er ingen grund til ikke at udvide brugen til andre områder.
7. *Hjælpe midler*: Læsere af en oversættelse af et værk fra antikken har næsten altid behov for forklaringer. I hvor høj grad disse skal præsenteres i forbindelse med selve oversættelsen (i en indledning, kommentar, noter eller andet), afhænger af

20. Jakobsen (1994b) 39: “This [dvs. fastlæggelse af oversættelses-underkategorier for det særlige område] stems from a recognition that subject specific translation is impossible without relevant domain knowledge. In fact, a translator must not only have knowledge of the domain in question, but must also know about relevant text conventions both in the source and target cultures. Otherwise, either the translator’s source text understanding or target text production or both will be inadequate.”

ambitionsniveauet i oversættelsen. Der kan f.eks. være tale om en udfordrende oversættelse, som ikke giver oplysninger i forbindelse med teksten, men har henlagt dem til et særskilt bind eller sågar til en artikel. Det, som i hvert fald kan kræves, er, at oversætteren gør det klart for modtageren, hvad han kan forvente at få forklaret i selve teksten eller omkringværkerne.

8. *Revision*:²¹ Alle oversættelser — ikke mindst fra de antikke sprog — vil indeholde forskellige typer fejl (udeladelser, egentlige oversættelsesfejl, trykfejl, stilistiske brud, manglende præcision, overdrevet parafrastiske konstruktioner og andet). En oversætter må sørge for at foretage en grundig revision og korrektur, og han bør i det hele taget have en plan for, hvordan revisionen skal foretages, og hvor omfattende den skal være. Dette er et punkt, hvor oversætteren vil have stor gavn af andres hjælp.

9. *Forbedring*: Hvis en ny oversættelse ikke er et ægte fremskridt i forhold til tidligere eksisterende, kan det diskuteres, om den skal udgives.

Det vil være klart, at jeg mener, at en oversættelses kvalitet allerede for en stor del afgøres i forbindelse med forberedelsen — eller manglen på samme. Men der er mange andre elementer, som skal tages i betragtning. Jeg vil nu prøve at eksemplificere mine standpunkter ved at gennemgå *PSV* grundigt og kritisk. Denne samlede Platonoversættelse er således mit datamateriale, *ikke* blot en kritisk anmeldelse, selvom artiklen naturligvis også kan betragtes som en sådan.

3. Oversættelsen

Jeg har ikke kollationeret samtlige tekster i både *PSV* og *H&R* for at sammenligne dem; jeg har ikke engang kollationeret én hel tekst, men dog mange og lange afsnit. I det følgende benytter jeg især de tekster, som jeg også arbejder med i andre sammenhænge, og som jeg derfor har set nærmere på. Den helt centrale tekst for mit nuværende arbejde er *Syvende brev*, som af samme grund spiller en måske uforholdsmæssigt stor rolle i det følgende — som det også var tilfældet i min forrige artikel. Dertil bruger jeg især *Charmides*, *Euthyphron*, *Gorgias*, *Menon*, *Phaidon* og *Phaidros*, som jeg af forskellige grunde har arbejdet med i den senere tid. Mange passager fra de forskellige værker har jeg gennemgået temmelig grundigt. Derudover har jeg taget

21. Se f.eks. Lundquist (2007⁴) 49-50; Bernofsky (2013).

stikprøver i en række af de andre oversættelser, når en passage forekom mig særligt væsentlig, eller jeg skulle bruge den til noget andet. Dette har jeg også gjort for at være sikker på, at jeg fik en vis spredning i Platontekster. Jeg tør derfor hævde, at mine eksempler er repræsentative for de tekster, som jeg bruger, og da de er temmelig mange, tror jeg, at de kan siges at repræsentere *PSV*.

Jeg vil dog understrege to ting: (1) Vurderingen af en oversættelse er til en vis grad en subjektiv affære. En god oversættelse er ikke en bleg version af en originaltekst; den er et selvstændigt værk, som ikke blot søger at gengive det faktuelle indhold, men også stræber efter at indfange forlæggets kvalitet. Det fine “Traduttore, traditore” (prosaisk: “en oversætter er en forræder”) er højst en halv sandhed, og jeg vil aldrig hævde, at den kunstneriske del kan/skal tages helt ud af oversættelse.²² Som jeg argumenterede for i artiklen i forrige nummer af *AIGIS*,²³ vil vi med fordel kunne udvikle en “forskningsoversættelse”, men dér er vi ikke endnu, og man vil heller ikke med en sådan kunne eller skulle tage kreativiteten og glæden ud af oversættelsesprocessen. Når jeg udtaler mig om stilistik, billeder, tone, partikelbrug m.m., har læseren naturligvis ret til at være uenig med mig. Jeg håber blot, at jeg i min tekst får gjort det klart, *hvorfor* jeg mener, som jeg gør, så det kan bedømmes og diskuteres på et ikke-helt-subjektivt grundlag, dvs.: det skal *kunne* diskuteres. (2) Generalisering virker på materiale, der let lader sig kvantificere, men meget dårligere på stilistik og subjektive bedømmelser. Når jeg fremhæver noget som generelt for *PSV*, skal det tages med et vist forbehold. I mange tilfælde burde jeg således have tilføjet “efter min mening”, “så vidt jeg kan vurdere” eller “i hvert fald i denne tekst”, men det bliver for omfattende og klodset, så læseren må undskylde, at min position til tider kan lyde for bastant og ufleksibel. Jeg finder visse oversættelser bedre end andre; det er helt uundgåeligt, at det vil være sådan i et større oversættelsesprojekt. Og jeg mener også, at der i *PSV* er oversættelser, som i højere grad end andre lever op til de krav, som man må stille til en oversættelse af en klassiker fra antikken. Mine eksempler i det følgende er valgt, fordi de hver især demonstrerer en eller flere af mine pointer, og fordi jeg kunne finde den/de relevante pointe(r) i en tekst, jeg har arbejdet med.

22. Se Efterord nedenfor.

23. Bloch (2016a).

3.1. Oversættelsesprincipper

Nogle af de vigtigste skrifter om oversættelse, oversættelsesprincipper, -teori og -metode er indledninger til oversættelser.²⁴ Det er en gammel "skik", som holdt sig langt op i tiden. Hvis man f.eks. ville vide, hvad den store filolog Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff mente om oversættelse, skulle man oprindeligt gå til forordet til hans oversættelse af Euripides' *Hippolytos* (1891) — som faktisk var så helstøbt, at det senere kunne publiceres i revideret form som selvstændig afhandling med titlen "Was ist übersetzen?" (1902) og i flere senere udgaver.²⁵ Fordelen ved denne fremgangsmåde er, at læseren umiddelbart efter det teoretiske grundlag får de empiriske data, som lader ham afgøre, om teori og metode rent faktisk fungerer. Det er præcis denne fordel, jeg håber at få i både nærværende og den foregående artikel²⁶ ved at gennemgå generelle problemstillinger i forbindelse med en konkret analyse af en stor, udgivet oversættelse. Ulempen er, at de generelle principper netop bliver appliceret på én bestemt tekst eller forfatter og derfor kan risikere ikke at blive så generelle, som de gerne skulle være. Dertil kommer, at en oversættelse måske hurtigere mister sin indflydelse og popularitet, end en teoretisk afhandling om emnet gør. Under alle omstændigheder giver det læseren bedre muligheder for at vurdere det arbejde, som han sidder med, og han vil bedre kunne vide, hvor han skal være på vagt, og hvor det er mindre nødvendigt.

Det ville naturligvis ikke være gavnligt at skrive en omfattende afhandling om oversættelse i indledningen til en dansk oversættelse, der skal appellere til et bredt publikum. Men tankerne bag en oversættelse er faktisk noget, som alle kan forholde sig til, og når nogle læsere må forventes at ville bruge en oversættelse til andet end almindelig underholdning (f.eks. til undervisning, stilistisk analyse, receptions historie eller simpelthen filosofisk arbejde med teksten), er man efter min mening nødt til at gøre rede for sine oversættelsesprincipper. Om disse siger *PSV*:

Platons Skrifter [dvs. *H&R*] blev til i et samarbejde mellem syv filologer fra universitetet og gymnasiet, og af forordet fremgår det, at der nok er tilstræbt et fællespræg i værket, men at hver

24. Se herom Dimitriu (2009). Eksempler kan findes f.eks. i Lefevere (1992b) og Kitzbichler & Lubitz & Mindt (2009a).

25. Trykt i Kitzbichler & Lubitz & Mindt (2009a) 325-49 (genoptryk af udgave fra 1925). Engelsk oversættelse (i kort udvalgt) i Lefevere (1992b) 166-171. Den kortere "Die Kunst der Übersetzung" (1924), som bygger på den større afhandling, er trykt i Störig (1963) 139-43.

26. Bloch (2016a).

oversætter 'efter Evne [har] søgt at anslaa den Sprogtone, der bedst kan svare til Grundtekstens tit hastigt vekslende Stilnuancer. Det terminologiske er søgt klaret paa den Maade, at alle specielle filosofiske Termini, der kunde lede Tanken i en gal Retning, er undgaaet, og de græske Ord er gengivet enten ved dagligdags danske Ord, hvis begrebslige Indsnævring først giver sig af Sammenhængen hvert enkelt Sted (ikke sjældent bruges flere danske Ord for at gengive eet græsk), eller ved fri Omskrivning. Nogen Konsekvens er ikke søgt gennemført, udover hvad Tankegangen kræver.'

Tilsvarende tanker har det nuværende hold oversættere og fortolkere gjort sig.²⁷

Dertil kommer følgende, som afslutter afsnittet om oversættelsesprincipper:

De grundlæggende problemer ved at overføre et så fjernt sprog som oldgræsk til nudansk er dog altid de samme, og forud for udgivelsen er der gået mange og lange drøftelser om alt fra forståelsen af enkeltpassager til vurderingen af stilleje og ordvalg.²⁸

Det kan under alle omstændigheder diskuteres, om det var klogt af *H&R* at lade de enkelte oversættere tage sig af stil, tone og glosevalg. På trods af det faktum, at oversætterne er meget skrappe og kun meget sjældent begår egentlige fejl, skaber det nogen ujævnhed i oversættelserne, hvilket redaktøren af *PSV* også har påpeget; f.eks. kan man sammenligne Carsten Høegs særegne stil med enhver anden oversætter i *H&R*. Problemet er imidlertid endnu større for *PSV*, eftersom denne har flere end tre gange så mange oversættere som *H&R*, og det er vel at mærke oversættere, der har helt forskellige forudsætninger (filosofisk, sprogligt, hensyn til arbejdssituation, oversættelses- og generelt erfaringsmæssigt). Med så forskellige oversættere vil fejl være hyppigere, og det vil være umuligt at få nogen ensartethed i forfatterskabet, hvis man ingen grundlæggende principper har — ikke engang i de tilfælde, hvor teksterne tydeligt er lig hinanden i stil, indhold, temaer, terminologi, billedsprog og i andet.²⁹

27. *PSV* I, ss. 26-27.

28. *PSV* I, s. 27.

29. Det er interessant her at sammenligne *PSV* med nyoversættelsen af *Islændingesagaerne* (Lassen [2014]), som er foretaget i næsten samme tidsrum, og som på flere måder har valgt fremgangsmåder og principper, der er præcis modsat *PSV*'s (se Lassen [2014, vol. I] L-LIV): (1) projektet havde 14 oversættere, hvoraf de fleste "er sagaforskere eller professionelle oversættere med et indgående kendskab til islandsk middelalder"; (2) bindene blev udgivet samtidig; (3) redaktøren har således kunnet gennemgå hele værket for at sørge for "homogenisering af navne, termer og begreber" — idet hun dog har tilladt visse variationer; (4) oversætterne har fået bestemte retningslinjer for deres arbejde, både overordnede og mere specifikke (f.eks. i skjaldedigtene at bevare allitterationer og antal stavelser i hver linje), og godt dansk og en rimelig ensartethed er blandt andet blevet sikret ved at tilknytte en skønlitterær forfatter som konsulent og ved at lade én ekspert gennemgå alle skjaldekvad.

De to citerede passager er det eneste, som *PSV* siger om oversættelsesprincipper, men at der er “gået mange og lange drøftelser om alt fra forståelsen af enkeltpassager til vurderingen af stilleje og ordvalg”, giver jo ikke læseren grundlag for at vurdere principperne eller *PSV*s beslutninger herom. Vi mangler f.eks. oplysninger om, hvordan *PSV* forholder sig til kilde- og målsprog.³⁰ Der er ingen overvejelser af teksttyper, hvilket ellers er vigtigt hos Platon, fordi stil og type kan være voldsomt forskellige fra dialog til dialog — eller sågar inden for rammerne af den enkelte dialog.³¹ Der siges intet om globale vs. lokale oversættelsesstrategier (dvs. om en strategi, der tager udgangspunkt i teksten som helhed, vs. en strategi, der lægger vægten på valg i de enkelte passager).³² Der tales heller ikke om underinddelingen i imitative vs. funktionelle oversættelser.³³ Der er intet om oversætterens og/eller læserens egen rolle i gengivelsen og modtagelsen af Platons tekst.³⁴ Der siges heller ikke noget om samarbejdsstrategier inden for oversættelse. Og ikke mindst er der intet om, hvordan *PSV* forholder sig til de særlige omstændigheder, der gør sig gældende ved oversættelse af filosofiske tekster.³⁵ Endelig er der heller ikke mange oplysninger om benyttede hjælpemidler, men omvendt har *PSV* selv produceret flere glimrende indices og kort. Man kan her igen sammenligne *PSV* med oversættelserne af *Islændingesagaerne*, hvor næsten alle disse punkter berøres i indledningen.³⁶

-
30. I Gregersen & Tortzen (2015) 58 giver hovedredaktøren den begrundelse (der — så vidt jeg kan se — ikke findes i *PSV*), at “oversættelsestraditionen har ændret sig fra en tyskorienteret med udgangspunkt i Schleiermachers idealer til en mere angelsaksisk-orienteret, hvor målsprogets normer i højere grad respekteres”. Det er mig imidlertid uklart, hvad det mere præcist betyder, og hvordan det kommer til udtryk i *PSV*. Schleiermacher er stadigvæk dominerende i Tyskland (se Lamm [2000]), og hans teorier er også videreført og videreudviklet af særdeles prominente angelsaksiske oversættelsesteoretikere (først og fremmest Venuti [1998] og [2008²]). Desuden må det fremhæves, at Schleiermachers oversættelsesteori faktisk fokuserer på både kilde- og målsprog (se Schleiermacher [1855 (1804)] 5-36 og Schleiermacher [2002 (1813)] samt Lamm [2000], Forster [2002], Jantzen [2008], Kitzbichler i Kitzbichler & Lubitz & Mindt [2009b] 13-111, især 53-63, og Lamm [2013]).
 31. For et simpelt eksempel, se Bloch (2011). Herudover er *Symposion* og *Phaidros* formentlig de mest oplagte eksempler.
 32. Lundquist (2007⁴) 36-49.
 33. Lundquist (2007⁴) 37-43.
 34. Saunders (1987) 160; Lundquist (2007⁴) 26-27, 45-46; Venuti (2008²). Schleiermacher (2002 [1813]) er vel den klassiske behandling af emnet.
 35. For litteratur med særlig relevans for Platonoversættelse, se Gill (1998); Venuti (1998) 106-23; Rée (2001); Waterfield (2001); Logie (2004); Pym (2007). Dertil kommer det fantastiske værk Cassin (2014). Young (2014) forekommer mig at have flere gode pointer, men som helhed at være for uspecifik om filosofisk oversættelse.

Oversættelsesstudier (“translation studies”) er i dag et prominent område. I skrivende stund (december 2015) kan man studere det som fag ved flere danske (og mange udenlandske) universiteter; oversættelsescentre etableres overalt i verdenen; og i den internationale forskning sker der store fremskridt i disse år. Kendskab hertil og brug af litteraturen ville have givet *PSV* et bedre grundlag ved metode- og teoriovervejelser.³⁷

3.2. *Tone og ordlyd*

Overordnet lyder *PSV* afgjort mere moderne end *H&R*. Allerede herved har de nye oversættelser vundet meget; for målet var jo, at teksten skulle gøres nutidig. Men der ligger mere bag *PSV*s indsats; for ellers kunne man i stedet have revideret *H&R* — eller i hvert fald dele af *H&R*. Faktisk er det altid en diskussion værd, om man skal revidere en allerede eksisterende oversættelse, når man vil have en moderne tekst. Det er ikke nødvendigvis en nemmere proces, men den vil betyde, at man naturligt vil kunne gå i en mere direkte dialog med en forgænger, der har tænkt over samme sager, i stedet for at starte fra bunden. Dertil kommer, at det arkaiske præg i de ældre oversættelser ofte slet ikke er så arkaisk. Det kan jeg illustrere med nogle passager fra *PSV* og *H&R*:³⁸

36. Lassen (2014, vol. I) L-LIV.

37. For litteratur om kravene til seriøse oversættelser, se især Porter (2013). For nyere litteratur om “translation studies”, se f.eks. Kuhiwczak & Littau (2007); Lundquist (2007⁴); Kitzbichler & Lubitz & Mindt (2009b); Baker (2011²); Malmkjær & Windle (2011); Munday (2012³); Kucis (2013); Sofer (2013); Bermann & Porter (2014). Störig (1963), Lefevere (1992b), Venuti (2000), Weissbort & Eysteinnsson (2006), Kitzbichler & Lubitz & Mindt (2009a) og Ingvorsen & Øhrgaard (2013) har samlet en række prominente teoretikers skrifter om oversættelse.

38. Jeg har her og alle andre steder normaliseret *H&R*s skriftbillede, så det ikke på dette punkt giver et indtryk af alder.

<i>H&R</i>	<i>PSV</i>
Kæreste ven, jeg må være ikke så lidt mere dreven end han i denne kunst, for han fik kun sine egne kunstværker til at flytte sig, men jeg virker ikke alene på mine egne, men også på de andres. Og det fineste ved hele denne kunst er naturligvis, at det er mod min vilje, jeg er så dygtig. For jeg ville foretrække, at mine betragtninger stod fast og rejste sig på urokkeligt grundlag, hellere end at eje både Daidalos' dygtighed og Tantalos' rigdomme.	Så må jeg være mere dreven i den kunst end han, min gode ven, for han fik kun sine egne kunstværker til at bevæge sig, men jeg virker ikke bare på mine egne, men åbenbart også på andres. Og det allerfineste ved min kunst er, at det er mod min vilje, at jeg er så dygtig. Jeg ville nemlig foretrække, at mine ord stod fast og byggede på et urokkeligt fundament fremfor oven i al Daidalos' dygtighed at eje alle Tantalos' rigdomme.

*Euthyphron*³⁹

Det mest bemærkelsesværdige i denne passage fra *Euthyphron* er nok, at oversættelserne er umådelig tæt på hinanden i både ordvalg, struktur og tone, flere gange næsten identiske. Det er svært for mig at se, at *PSV* gør noget, som *H&R* ikke opnår.

39. Pl., *Euthphr.* 11d: Κινδυνεύω ἄρα, ᾧ ἑταίρε, ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς δεινότερος γεγυέναι τὴν τέχνην τοσοῦτω, ὅσῳ ὁ μὲν τὰ αὐτοῦ μόνα ἐποίει οὐ μένοντα, ἐγὼ δὲ πρὸς τοῖς ἑμαυτοῦ, ὡς ἔοικε, καὶ τὰ ἀλλότρια. καὶ δῆτα τοῦτό μοι τῆς τέχνης ἐστὶ κομψότατον, ὅτι ἄκων εἰμὶ σοφός· ἐβουλόμην γὰρ ἂν μοι τοὺς λόγους μένειν καὶ ἀκινήτως ἰδρῦσθαι μᾶλλον ἢ πρὸς τῇ Δαιδάλου σοφίᾳ τὰ Ταντάλου χρήματα γενέσθαι.

<i>H&R</i>	<i>PSV</i>
<p>Og der er flere grunde endnu, Sokrates. Jeg synes nemlig heller ikke, du bærer dig <i>rigtigt</i> ad ved at forråde dig selv, når du selv er herre over, om du vil frelses. Du arbejder jo ligefrem selv på det, som dine fjender helst vil have, og som <i>de</i> har arbejdet på. Og deres formål var dog at få dig ryddet af vejen! Desuden mener jeg også, du forråder dine sønner. Skønt du havde muligheden for både at forsørge og opdrage dem, lader du dem i stikken.</p>	<p>Desuden synes jeg heller ikke, Sokrates, at det er rigtigt af dig at forråde dig selv, når du kan blive reddet. Du arbejder aktivt på, at det går dig, ligesom også dine fjender ville arbejde på og faktisk <i>har</i> arbejdet på, fordi de vil gøre det af med dig. Jeg synes også, at du svigter dine sønner, som du lader i stikken ved din død, selvom du kunne sørge for både deres opvækst og uddannelse.</p>

*Kriton*⁴⁰

Heller ikke i denne passage fra *Kriton* mener jeg, at man kan tale om, at den ene af disse to oversættelser virker mere forældet end den anden. *H&R* har endda gjort et nærmest moderne forsøg på at bryde perioder op for at gøre oversættelsen mere spiselig. Jeg har i citaterne markeret overgangene med fed skrift.

40. Pl., *Cri.* 45c-d: "Ἐτι δέ, ὦ Σώκρατες, οὐδὲ δίκαιόν μοι δοκεῖς ἐπιχειρεῖν πρᾶγμα, σαυτὸν προδοῦναι, ἐξὸν σωθῆναι, καὶ τοιαῦτα σπεύδεις περὶ σαυτὸν γενέσθαι ἅπερ ἂν καὶ οἱ ἐχθροὶ σου σπεύσαιέν τε καὶ ἔσπευσαν σὲ διαφθεῖραι βουλόμενοι. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοὺς υἱεὶς τοὺς σαυτοῦ ἔμοιγε δοκεῖς προδιδόναι, οὓς σοι ἐξὸν καὶ ἐκθρέψαι καὶ ἐκπαιδεῦσαι οἰχῆσθαι καταλιπὼν, ..."

<i>Hastrup</i>	<i>PSV</i>
Jeg tør nok sige, at det var et fornøjeligt syn at iagttage, hvor omhyggeligt og elegant hele denne hale passede på aldrig at komme i vejen hen foran Protagoras. Hver eneste gang han gjorde omkring og hans ledsagere med ham, straks skiltes disse lyttere i den nydeligste orden i to grupper, der gled hver til sin side i en stor bue, for derefter net og præcist hele tiden at samles igen bag ved ham.	Som jeg betragtede dette tragediekor, lagde jeg især mærke til, hvor elegant de passede på aldrig på noget tidspunkt at træde i vejen for Protagoras: Hver gang han selv vendte om (og de med ham), delte tilhørerskaren sig smukt og velkoreograferet på midten og trådte ud til begge sider, og så gik de i en bue rundt og genoptog lige så elegant deres plads bag ham.

*Protagoras*⁴¹

Sammenligningsgrundlaget er her ikke *H&R*, men Thure Hastrups oversættelse fra 1969 (2. udgave). *PSV*s oversættere har ikke fået ἤσθην med i oversættelsen, men det væsentlige i nærværende sammenhæng er, at Hastrups flyder let og godt. Spørgsmålet er, om *PSV* ikke kunne have opnået, hvad man skulle — og måske endda mere —, ved at revidere denne.

Hovedparten af teksterne i *PSV* har tydeligt en nyere sprog tone og struktur end *H&R*, og der er ingen tvivl om, at *PSV*s dansk vil være behageligere læsning for en læser i det 21. århundrede. Men for det første er flydende og klart sprog ikke et mål i sig selv, hvis teksten ikke fordrer det.⁴² For det andet er der også mange tekststeder i *H&R* og *PSV*, hvor forskellen er så lille, at de nye oversættelser måske kunne have vundet ved simpelthen at revidere de gamle. Den største gevinst ville nok være, at de dermed

41. Pl., *Prt.* 315b: τοῦτον τὸν χορὸν μάλιστα ἔγωγε ἰδὼν ἤσθην, ὡς καλῶς ἠύλαβούντο μηδέποτε ἐμποδῶν ἐν τῷ πρόσθεν εἶναι Πρωταγόρου, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς ἀναστρέφοι καὶ οἱ μετ' ἐκείνου, εὖ πως καὶ ἐν κόσμῳ περιεσχίζοντο οὗτοι οἱ ἐπήκοοι ἔνθεν καὶ ἔνθεν, καὶ ἐν κύκλῳ περιμόντες ἀεὶ εἰς τὸ ὅπισθεν καθίσταντο κάλλιστα.

42. Se især Venuti (2008²) 1-13 i afsnittet "The regime of fluency".

kunne have undgået en stor del af de fejl, som jeg mener, at *PSV* indeholder.⁴³ Ovenstående passager er altså repræsentative eksempler.

3.3. Terminologi

The translator's responsibility is not just twofold, both foreign and domestic, but split into two opposing obligations: to establish a lexicographical equivalence for a conceptually dense text, while intelligibly maintaining its foreignness to domestic readerships.⁴⁴

Terminologi er en vigtig sag i en filosofisk tekst. Platons er ingen undtagelse. Det helt særlige er i hans tilfælde, at filosofisk terminologi netop er ved at blive skabt på denne tid; det er først med Aristoteles, at den bliver ægte teknisk og delvist (men langt fra helt) løsrevet fra "almindeligt" græsk.⁴⁵ Især en berømt bemærkning i *Theaitetos* om glosen *ποιότης* viser, at vi er midt i en filosofisk skabelsesproces.⁴⁶ Det betyder imidlertid ikke, at man kan tillade sig at være løs i terminologien, når man oversætter Platon, eller at man bare kan give oversætterne helt frie tøjler ud fra devisen: "Platon mener ikke altid det samme med en glose eller et udtryk, så vi kan også oversætte forskelligt." Vi har at gøre med en filosof, der netop arbejder med begrebsdefinitioner ved at undersøge bestemte glosers og udtryks betydning og semantiske indhold, og vi kan være sikre på, at vekslende betydning altid har — betydning. Dette gør i virkeligheden opgaven endnu mere krævende, end hvis forfatteren var helt konsekvent i sin terminologi. Oversætteren skal (ideelt) give læseren mulighed for aktiv begrebsbearbejdelse, men samtidig skal terminologien stadigvæk være så præcis, at det klart fremgår, at Sokrates/Platons filosofi har en kerne, som ikke på samme måde er fleksibel. Når man oversætter den slags forfattere, er særlig opmærksomhed på forfatterens strategier og idiosyncrasier således vigtig, men semantisk ækvivalens er stadigvæk essentiel: Vari-

43. Se især afsnit 3.7.3 nedenfor.

44. Venuti (1998) 115.

45. Rée (2001) 247: "The Platonic and Aristotelian methods of logic, far from curing linguistic unease, were techniques for exacerbating it, suggesting standards of clarity, consistency, and completeness of which ordinary Greek fell short: they demonstrated the elisions and arbitrary gaps in such fundamental everyday expressions as, say, *einai*, *ousia*, and *to on*."

46. Pl., *Tht.* 182a-b. For tilløb til netop skabelsen af en "kvalitetskategori", se Pl., *Grg.* 448e-449a. Se også Pl., *Soph.* 263d-e for en teknisk diskussion af *φάσις* og *ἀπόφασις* som de elementer, der udgør *λόγος*, og den (semi-)tekniske, logiske brug af *ἀπόδειξις* i Pl., *Phdr.* 245b-c. Dertil kommer selvfølgelig Platons omfattende "kamp" med gloserne *εἶδος* og *ἰδέα*. Alle disse termer får ved hjælp af Platons arbejde stærkere tekniske betydninger hos Aristoteles.

ation i oversættelsen er til tider nødvendig, men kræver grundige overvejelser.⁴⁷ Det er umådelig vanskeligt at finde en balance imellem at “kommunikere” de kulturelt anderledes emner (“fremmedgørende oversættelse”) og at “domesticere” termer, begreber, udtryk eller i det hele taget en filosofisk passage eller tekst.⁴⁸

Som det fremgik af diskussionen af oversættelsesprincipperne ovenfor, har *PSV* ikke et principielt standpunkt, hvad dette angår. Man har valgt ikke at gennemtvinge konsekvens, fordi man ikke ønsker at skabe ensartethed imellem de enkelte oversættelser; og man ser åbenbart ikke den platoniske terminologi og dens særegenheder som værdifulde, hverken inden for Platons skrifter generelt eller i det enkelte værk. Jeg opfatter dette valg som problematisk — og ordregistret i *PSV* VI antyder for mig at se, at der vitterlig er en spænding imellem den frie tilgang til terminologi og opmærksomheden på Platons brug af centrale termer. For på den ene side vil *PSV* fastholde den enkelte oversætters fuldstændige frihed i gengivelserne, på den anden side vil man hævde, at der *er* en vigtig, filosofisk terminologi, som læseren skal have et forhold til.⁴⁹

Med *PSV*s standpunkter følger f.eks., at det netop nævnte ποιότης i oversættelsen af *Theaitetos* kan oversættes med “beskaffenhed” på trods af, at “beskaffenhed” ikke er et mærkeligt ord på dansk. Teksten viser imidlertid tydeligt, at ordet må have lydt mærkeligt for *Theaitetos* — og for Sokrates. Et problem for en oversætter er her selvfølgelig, at glosen bliver filosofisk etableret i generationerne efter Platon, men det kræver så en historisk tilgang, og for alle andre end fagfilosoffer vil den stadigvæk have været sær på Aristoteles’ tid og senere. *PSV* synes at ville lade oversættelserne stå som værker i sig selv, der ikke nødvendigvis skal forholde sig til en filosofisk tradition, og det kræver vel så, at glosen også bliver “sært” oversat.⁵⁰ Det er samme princip for gengivelsen af terminologi, der gør, at *Menon* i *PSV* kan starte med at forklare, at vi skal

47. Rée (2001) 230: “It is in the nature of philosophical reading to notice not only the density of the medium in which we think, but also the personal idiosyncrasies, the individual signatures, that are stamped on particular terms or conceptual devices. Even in the presence of artificial terminologies, therefore, the philosophical translator cannot duck the duty of interpretation.” Sml. Venuti-citatet ovenfor og Venuti (1998) 122-23.

48. Se især Venuti (1998) 106-15 med særlig henblik på Anscombes Wittgenstein-oversættelse. Jo mere fremmed kildeteksten er, desto større er problemet med “domesticering”: Rée (2001) 238-45.

49. Se også afsnit 3.5 nedenfor.

50. *H&R* bruger ligeledes “beskaffenhed”; både Jowett (1871) 406 (den oprindelige udgave) og Lewett (rev. Burnyeat) i Cooper (1997) 201 har det historisk bevidste “quality”. Om problemet med terminologiske udviklinger, se Young (2014) 45.

undersøge, om man kan “få undervisning i at blive god til noget”,⁵¹ men slutte med sige, at det er “klart for os, at dygtighed kommer som en guddommelig gave til dem, den kommer til”.⁵² På græsk har begge passager den vigtige glose ἀρετή, hvilket man ikke kan regne ud fra *PSVs* tekst. Det betyder, at konklusionen i oversættelsen faktisk ikke svarer til indledningens formålsbeskrivelse. (Oversætteren er dog bevidst om problematikken, som han kommenterer i sin indledning, men jeg forstår ikke begrundelsen for hans valg.⁵³) Dertil kommer et regulært oversættelsesproblem.⁵⁴

Jeg giver her nogle flere, repræsentative eksempler, idet jeg kun fokuserer på termer, der må opfattes som væsentlige for vores Platonopfattelse: I *Statsmanden* har vi “Udsagnet at ‘en af dyderne på en måde er artsforskellig fra godhed’ ...”, hvor den græske tekst har ἀρετή to gange, som bliver til henholdsvis “dyderne” og “godhed”.⁵⁵ I begyndelsen af *Sofisten* hedder det “Ja, hvem ved, om ikke din følgesvend er sådan en slags kritisk gud? Måske han vil holde øje med os og undersøge og gendrive os, fordi vi er dårlige til at ræsonnere”, hvorved forbindelsen ἐλέγξων/ἐλεγκτικός tabes.⁵⁶ I *Kratylos* oversættes εἰδέναι med henholdsvis “kende” og “vide” inden for en halv side,⁵⁷ og i *Phaidon* bliver τὸ ὄν inden for én side oversat med henholdsvis “virkeligheden” og “det

51. Pl., *Men.* 70a: Ἐχεις μοι εἰπεῖν, ὦ Σώκρατες, ἄρα διδακτὸν ἢ ἀρετή;

52. Pl., *Men.* 100b: Ἐκ μὲν τοίνυν τούτου τοῦ λογισμοῦ, ὦ Μένων, θεῖα μοῖρα ἡμῖν φαίνεται παραγινομένη ἢ ἀρετὴ οἷς ἂν παραγίγηται.

53. *PSV* III, s. 506: “På dansk findes ikke et ord, der ækvivalerer med *arete*, og de gamle standardoversættelser ‘dyd’, ‘godhed’ og ‘duelighed’ duer i reglen ikke mere som forståeligt dansk. Derfor betjener denne oversættelse sig af flere forskellige ord, der næsten er synonyme, men kun næsten. *Arete* er i begyndelsen oversat med ‘at være god til’, ‘gode/særlige/fremragende evner’, ‘dygtig til’, men som analysen af ordet skrider frem, bliver substantivet ‘dygtighed’ indført dels for at vise, at Sokrates taler om et begreb, hvis betydning han søger at afdække, dels for at gøre opmærksom på, at han former det dagligdags ord *arete* i en særlig filosofisk betydning, ganske som ‘dygtighed’ bliver det i oversættelsen.”

54. Adam Schwartz og jeg har også selv i oversættelsen af *Protagoras* brugt “god” som ledemotiv ved ἀρετή. Men i denne *Menon*-passage må man som minimum slette “til noget” i indledningen. For svaret på spørgsmålet “Kan man få undervisning i at blive god til noget” er indiskutabelt og uproblematisk “ja” også for Sokrates/Platon, hvorimod spørgsmålet “Kan man få undervisning i ἀρετή?” er mere kompliceret.

55. Pl., *Plt.* 306a: Τὸ γὰρ ἀρετῆς μέρος ἀρετῆς εἶδει διάφορον εἶναι τινα τρόπον ...

56. Pl., *Sph.* 216b: τάχ’ οὖν ἂν καὶ σοὶ τις οὗτος τῶν κρειττόνων συνέποιτο, φαύλους ἡμᾶς ὄντας ἐν τοῖς λόγοις ἐποψόμενός τε καὶ ἐλέγξων, θεὸς ὢν τις ἐλεγκτικός. Sml. Whites elegante oversættelse i Cooper (1997) 236-37: “So your visitor might be a greater power following along with you, a sort of god of refutation to keep watch on us and show how bad we are at speaking — and to refute us.”

57. Pl., *Cra.* 384b-c.

der rent faktisk eksisterer”.⁵⁸ Oversætterne af *Kratylos* har inden for en halv side oversat ἀρετή med henholdsvis “gode egenskaber” og “karakter”;⁵⁹ i *Phaidon* har vi også inden for en halv side “moral” og “moralsk karakter”;⁶⁰ i *Gorgias* har vi inden for godt to sider “fortrin”, “menneskeværd” og “noget værdifuldt” (og i sætningen efter “det værdifulde”) som oversættelser af ἀρετή,⁶¹ og i slutningen af samme dialog har vi “sandt menneskeværd” og “værdier”.⁶² Samme problemer er at finde i en kort passage i *Symposion*.⁶³ I *Kritias* har vi inden for en halv side både “fortælling” og “redegørelse” for λόγος.⁶⁴ Igen i *Gorgias* i en replik, der følger umiddelbart efter den første af de nævnte passager (i diskussionen af “det værdifulde”), bruges henholdsvis “besindig” og “selvbeherskelse” for σώφρων/σωφρονοί⁶⁵ — og jeg tror desuden, at der er nogle andre problemer i oversættelsen af denne passage.⁶⁶ Min væsentligste pointe i alle eksemplerne er, at denne variation muligvis kan få teksten til at flyde bedre, men oftest også er decideret skadelig for forståelsen af indholdet.⁶⁷ Eksempler af den nævnte slags kan findes overalt i

58. Pl., *Phd.* 65c-66a.

59. Pl., *Cra.* 395a-b.

60. Pl., *Phd.* 69a-b.

61. Pl., *Grg.* 504c-506d.

62. Pl., *Grg.* 527d-e.

63. Pl., *Smp.* 208d-209e.

64. Pl., *Cri.* 106a-b.

65. Pl., *Grg.* 507a-b: “Hvis den besindige sjæl er god, så må den sjæl der har det modsat, være ‘ond’. Det vil sige den ubesindige og ustyrlige sjæl. Ja, bestemt. Dertil kommer, at den besindige sjæl vil handle, som det tilkommer den at gøre, både over for guder og mennesker. For det ville være mangel på selvbeherskelse, hvis den handlede anderledes.” = Λέγω δὴ ὅτι, εἰ ἡ σώφρων ἀγαθὴ ἐστίν, ἡ τοῦναντίον τῆ σώφρονι πεπονηυία κακὴ ἐστίν· ἦν δὲ αὐτῆ ἡ ἄφρων τε καὶ ἀκόλαστος. { – } Πάνυ γε. { – } Καὶ μὴν ὁ γε σώφρων τὰ προσήκουτα πράττει ἂν καὶ περὶ θεοῦ καὶ περὶ ἀνθρώπου· οὐ γὰρ ἂν σωφρονοῖ τὰ μὴ προσήκουτα πράττων;

66. (1) Det er ikke “den besindige sjæl”, men “den besindige person”, der vil handle i sætningen “Dertil kommer, ...”. Skiftet er væsentligt, hvilket blandt andet ses ved partikelkombinationen καὶ μὴν ... γε, hvor determinativt γε ikke udtrykkes i den danske oversættelse (se Denniston [1954²] 119-20). (2) Formuleringen “som det tilkommer den [i oversættelsen = sjælen] at gøre” er nok ikke en heldig gengivelse af τὰ προσήκουτα. Det græske betyder snarere “som det er rigtigt/som den skal/som den bør”. (3) Oversættelsen “hvis den handlede anderledes” gengiver ikke, at der tales om den direkte modsætning til τὰ προσήκουτα, nemlig τὰ μὴ προσήκουτα. Alle forkerte handlinger er samlet under én betegnelse: de ikke-passende/rigtige.

67. Se tilsvarende principperne i Christopher Rowes nye oversættelser af *Theaitetos* og *Sofisten*: Rowe (2015) xliii: “The translation aims to combine readability — that is, an English that reads as such — with accuracy (including a sense of the varying tone of the original). There are, however, some points at which accuracy has to take precedence over readability. These occur most often when the interlocutors are involved in building up a detailed argument, and a certain awkwardness is necessitated by the demands of clarity.”

PSV, om end det naturligvis varierer fra oversættelse til oversættelse, hvor meget vægt oversætteren har lagt på spørgsmålet om terminologisk konsistens.

Dette er enkeltpassager, men problematikken er gældende på et overordnet niveau på tværs af teksterne. En undersøgelse af forekomsten af det netop nævnte ἀρετή i et udvalg af skrifter giver en stor mængde forskellige oversættelser.⁶⁸ Her har læseren af PSV ingen mulighed for at følge Platons overvejelser vedrørende ἀρετή. Det er naturligvis ikke muligt at oversætte glosen på samme måde hver gang i alle passager i Platons skrifter; det ville ingen fornuftig oversætter argumentere for.⁶⁹ Men et hurtigt blik på Appendix 1 (som ikke er en fuldstændig undersøgelse) viser klart, at man kunne have indsnævret oversættelserne væsentligt og derved faktisk givet læseren mulighed for at følge Platons kamp med glosen. Princippet kunne have været at sikre konsistens, når konsistens var mulig,⁷⁰ og man kan udmærket forkaste én-til-én oversættelser af gloser uden dermed at ødelægge “the flow and connection of philosophical ideas in the Greek”.⁷¹ Dertil kommer, at flere af oversættelserne forekommer mig at være uheldige.⁷² Betegnelsen “en sand dydsapostel” (*Kriton*) indfører kristne billeder, som vel ikke bør forekomme i en Platonoversættelse.⁷³ Gloserne “dyd”, “godhed” og “duelighed” er vist egentlig bandlyste fra PSV,⁷⁴ men “dyd” er sluppet igennem i *Charmides* samt i en passage i *Kritias*,⁷⁵ og den bruges flere gange i indledningen til de pseudo-platoniske *Definitioner* og i oversættelsen af Albinos’ *Prolog*.⁷⁶ “Godhed” og “duelighed” findes i adskillige dialoger. I *Laches* er ὅσον διαφέρει τῆ ἀρετῆ τῶν ἄλλων blevet oversat med “er helt utroligt meget modigere end alle andre”. I *Protagoras*, hvor “god” har fungeret som

68. Se Appendix 1.

69. Om uoversætteligheden af ἀρετή, se Cassin (2014) 1202-1208 s.v. “virtù” og “virtue”. For en diskussion af oversættelsen “dyd”, se Bloch (2016b) og Schwartz (2016).

70. Saunders (1987) 161: “My policy was to maintain consistency of usage wherever I could, but to abandon it for good reason. However, I found it impossible to formulate any general notion of ‘good reason’, and it seemed best to treat each case separately on its merits.”

71. Cooper (1997) xxv (hele passagen citeret nedenfor). Se også Cooper (1997) xxviii og — om denne oversættelsesproblematik generelt — Lundquist (2007⁴) 9-23.

72. For dokumentation af oplysningerne i det følgende, se Appendix 1.

73. Se også afsnit 3.7.3 om oversættelsen af εὐφημία.

74. Se udgiverens indledning til *Menon*: PSV III, s. 506 (passagen er citeret ovenfor s. 20 n. 53).

75. Pl., *Chrm.* 158a1; *Criti.* 109c9. Se også indledningen til *Timaios* og *Kritias*: PSV IV, s. 527 (“I Staten fremstår idealstaten for så vidt som den bedste, som den sikrer borgernes dyd og lykke.”) og s. 534 (“Som gudebørn var Atlantis’ befolkning selvfølgelig oprindeligt dydige, ...”).

76. PSV VI, ss. 135, 138, 333.

ledemotiv for alle oversættelser af ἀρετή, bliver oversættelsen til tider for svag, fordi “god” alene ikke er stærkt nok til at gengive ἀρετή’s funktioner og aspekter.⁷⁷ Den tilbagevendende, vigtige sokratiske/platoniske vending ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι oversættes på mange forskellige måder. Og gloser som “moral”, “perfektion”, “fuldkommenhed”, “sandt menneskeværd”, “værdier”, “det værdifulde”⁷⁸ og mange flere gør ἀρετή til en stor, forvirret masse, selvom Sokrates/Platon jo netop kæmper hårdt for, at det ikke skal være tilfældet. Dertil kommer den virkningshistorie, som ἀρετή ubestrideligt har.⁷⁹ Som oversættelsesproblem falder dette ind under alle mine punkter i afsnit 2 ovenfor.

En tilsvarende undersøgelse af den ligeledes vigtige glose σωφροσύνη giver samme resultat.⁸⁰ Især problematisk for en samlet forståelse er *Phaidon*, hvor vi har fem forskellige oversættelser (flere af dem i samme passage); dertil kommer, at glosen i en enkelt passage i denne dialog ikke er blevet gengivet. I *Lovene* bruger oversætterne tre forskellige standardmuligheder, hvor man kunne have sørget for konsekvens ved i fællesskab at vælge én. Ikke bare i de enkelte dialoger, men også på tværs af dem er det således umuligt at følge Platons opfattelse af σωφροσύνη, idet oversætterne af *Charmides* dog har været fornemt bevidste om det væsentlige i, at man i hvert fald fastholder én betegnelse (“besindighed”) inden for dialogen.⁸¹

Af dyderne kan man desuden nævne τὸ ὄσιον/ὀσιότης, som især er relevant i dialogerne *Euthyphron* og *Protagoras*, og oversætterne af sidstnævnte har udnyttet deres mulighed for selv at vælge en ny terminologi. Førstnævnte benytter den traditionelle oversættelse “fromhed”, som også de fleste andre oversættere i *PSV* har valgt,⁸² men *Protagoras*-oversætterne bruger det tunge “gudhengivenhed”, primært for at undgå de kristne konnotationer. Man kan diskutere, om dette virkelig er en forbedring; ordet er klodset, har muligvis for stærk en understregning af inderlighed og lyder mærkeligt på

77. F.eks. Pl., *Prt.* 319d-e: “Faktisk er det ikke kun i offentlige sager, at vore klogeste og bedste borgere er ude af stand til at videregive det, de selv er specielt gode til; det gælder også i deres privatliv.” = μὴ τοίνυν ὅτι τὸ κοινὸν τῆς πόλεως οὕτως ἔχει, ἀλλὰ ἰδίᾳ ἡμῖν οἱ σοφώτατοι καὶ ἄριστοι τῶν πολιτῶν ταύτην τὴν ἀρετὴν ἣν ἔχουσιν οὐχ οἰοί τε ἄλλοις παραδιδόναι.

78. “Det værdifulde” er også (den naturlige) oversættelse af det meget mindre betydningsfulde fænomen τὸ ἄξιον i *Hipparchos*: Pl., *Hipparch.* 231e.

79. Rée (2001) 235. Se også Cassin (2014) 1202-1208 s.v. “virtù” og “virtue”.

80. Se Appendix 2.

81. *PSV* III, s. 92.

82. Se dog Pl., *Ap.* 32d (ἀνόσιον, “krænke guderne”); *Cri.* 51c (οὐχ ὄσιον, “strider mod de guddommelige love”); *Phd.* 62a (μὴ ὄσιον, “umoralsk”); *Phlb.* 28e (ὄσιον, “respekt for det guddommelige”).

dansk.⁸³ Men en vigtigere diskussion for *PSV* som helhed er, om en eventuel gevinst ved at bruge en anden glose end “fromhed” opvejer den terminologiske inkonsekvens.

Endelig vil jeg fremhæve to passager fra henholdsvis *Protagoras* og *Gorgias*, hvor oversætterne også har fået frie hænder med kombinationen af de vigtige termer λόγος og μῦθος. Dette centrale ordpar har en lang og kompliceret historie, og der har tilsyneladende i samtiden været en diskussion om ordenes betydning og indbyrdes forhold.⁸⁴ I *Protagoras*-oversættelsen finder vi “nogle rationelle argumenter” for λόγος og “historie” for μῦθος,⁸⁵ mens vi i *Gorgias* har både “fortælling” og “historie” for λόγος, “eventyr” for μῦθος.⁸⁶ Jeg mener selv, at “historie” er en problematisk oversættelse af λόγος her, men det væsentlige i nærværende sammenhæng er, at det er stærkt uheldigt, at “historie” bruges som gengivelse af *begge* græske glosser i to så velkendte og centrale passager for forståelsen af netop dette ordpar. En nærlæsning viser ganske vist, at oversætterne næppe bruger “historie” på samme måde, men glosen er nu engang den samme, hvilket kun kan skabe forvirring. Derudover kan man overveje, om ikke oversætterne går for vidt i *Protagoras* med “nogle rationelle argumenter” for λόγος (som i hvert fald ikke ville gå an i *Gorgias*-passagen),⁸⁷ og om ikke det samme er tilfældet i *Gorgias*, når oversætterne bruger “eventyr” (som ikke ville gå an i *Protagoras*) for μῦθος og to forskellige oversættelser af λόγος. Dertil kommer, at vi i slutningen af *Gorgias* — som er konklusionen på den første passage — har både “tale”, “historie” og “argument” for λόγος i løbet af godt én side.⁸⁸ Det er således umuligt at følge diskussionen af λόγος/μῦθος-distinktionen hos Platon; faktisk må man blive vildledt af de mange forskellige oversættelser og ikke mindst, når samme danske ord nogle gange oversætter λόγος,

83. Oversætternes valg er dog beskrevet i indledningen: *PSV* III, s. 300.

84. Fowler (2011).

85. Pl., *Prt.* 320c: “Det skal jeg nok, Sokrates. Men nu er jeg jo gammel, og I er unge mennesker, så skal jeg illustrere det ved at fortælle en historie? Eller skal jeg give nogle rationelle argumenter?” = Ἄλλ', ὦ Σώκρατες, ἔφη, οὐ φθονήσω· ἀλλὰ πότερον ὑμῖν, ὡς πρεσβύτερος νεωτέροις, μῦθον λέγων ἐπιδείξω ἢ λόγῳ διεξιελθῶν;

86. Pl., *Grg.* 523a: “Lyt da, som man siger, til en meget smuk fortælling. Du regner den for et eventyr, fornemmer jeg; selv regner jeg den for historie. Det er sandheden, jeg nu vil berette for dig.” = Ἄκουε δὴ, φασί, μάλα καλοῦ λόγου, ὃν σὺ μὲν ἡγήσῃ μῦθου, ὡς ἐγὼ οἶμαι, ἐγὼ δὲ λόγον· ὡς ἀληθῆ γὰρ ὄντα σοι λέξω ἢ μέλλω λέγειν.

87. Se dog Fowler (2011) 50.

88. Pl., *Grg.* 527a-e.

andre gange $\mu\hat{\upsilon}\theta\omicron\varsigma$, selvom diskussionen er den samme: modstillingen og definitionen af de to termer.⁸⁹

PSV finder det altså ikke nødvendigt at sikre konsekvens på det terminologiske plan. I en filosofisk tekst, hvor forfatteren endda lægger særlig vægt på begrebsdefinition, forekommer det mig at være problematisk for forståelsen. Jeg understreger, at jeg absolut ikke mener, at en gløse skal oversættes på samme måde hver gang. Det er dog vigtigt, at man gør en indsats for at opnå så stor en konsekvens som muligt. Udgiveren af den engelske Hackett-oversættelse, John Cooper, ønsker heller ikke at have én, fast terminologi og stræber også efter, at stilen ikke bliver for teknisk præget, men han lægger vægt på, at læseren opfatter og forstår de centrale filosofiske termer og sammenhænge i alle oversættelserne:

First, I wanted them [dvs. oversættelserne] to be as correct as was humanly possible. Taking Plato's to be first and foremost works of philosophy, for me that meant not just that the meaning of the Greek sentences should be correctly grasped and rendered, with any significant, genuine alternative renderings indicated, but, equally important, that everything establishing the flow and connection of philosophical ideas in the Greek be somehow preserved in the English. Variances and continuities in philosophically significant terminology within a single work should so far as possible be preserved or otherwise indicated in the translation. Where logical relationships are precisely defined in the Greek, they have to be rendered equally precisely in the English.⁹⁰

3.4. Tema og motiv, billedsprog, metafor og sammenligning

Princippet om fastholdelse af semantisk sammenhæng kan overføres til andre områder forstået på den måde, at også motiver, temaer og billedsprog bør fastholdes, hvis de er vigtige for forståelsen, tonen eller stemningen. På dette område kan den litterære fortolkning af en forfatter faktisk spille en større rolle end den strengt indholdsmæssige (i Platons tilfælde den filosofiske),⁹¹ så man skulle forvente, at *PSV* har en særlig inter-

89. Se også Pl., *Phd.* 61b ($\lambda\acute{o}\gamma\omicron\varsigma$ = "prosaisk diskussion", $\mu\hat{\upsilon}\theta\omicron\varsigma$ = "kunstnerisk fortælling"); Pl., *R.* 376d-383c ($\lambda\acute{o}\gamma\omicron\varsigma$ = "fortælling", $\mu\hat{\upsilon}\theta\omicron\varsigma$ = "historie"); Pl., *Lg.* 872d-e ($\lambda\acute{o}\gamma\omicron\varsigma$ = "fortælling", $\mu\hat{\upsilon}\theta\omicron\varsigma$ = "myte").

90. Cooper (1997) xxv. Se også beskrivelsen af udgaven i Gill (1998) 201.

91. Jowetts oversættelser eksemplificerer en fremgangsmåde, hvor det litterære aspekt betyder meget — ifølge udgiverne næsten *for* meget — for resultatet: se udgiverne D.J. Allan og H.E. Dale i Jowett (1953⁴) xv: "To him [Jowett] it was more a work of literary art than of classical scholarship."

esse i emnet. Når man som *PSV* helt korrekt betragter Platon som en af de største græske stilister,⁹² må man næsten være særligt opmærksom på dette fænomen.

Jeg har ikke fundet eksplicite kommentarer om emnet eller generelle retningslinjer for, hvordan *PSV* vil håndtere de problemer, som nødvendigvis må opstå. Men analyser af dele af to passager, som jeg finder særlig vigtige, fordi det er to af de mest læste og smukkeste passager overhovedet, synes at vise, at håndteringen er tilfældig. Det drejer sig om dødsscenen i *Phaidon* og beskrivelsen af sjælen i *Phaidros*.⁹³

I dødsscenen i *Phaidon* er et af de vigtigste temaer *lyd/kaos* vs. *stilhed/ro*. Vi forberedes allerede i dialogens indledning, hvor Phaidon refererer stemningen ved Sokrates' død,⁹⁴ og lige før selve samtalen mellem Sokrates, Simmias og Kebes skal indledes, beder den mand, som skal give Sokrates giften, om, at de skal diskutere (*διαλέγεσθαι*) så lidt som muligt forinden.⁹⁵ Det afviser Sokrates blankt; rationel diskussion leder udmærket frem til døden. Men da samtalen er slut, og døden nærmer sig, kræver han stilhed.⁹⁶ Dødsscenen selv er et *stemningsbillede*, hvor kaos vs. ro samt musisk vs. u-musisk dominerer; og det er også et *religiøst billede*, som man ser i Sokrates' krav om *εὐφημία*, et af Platon meget sjældent brugt substantiv.⁹⁷ Passagen indeholder således uforholdsmæssigt mange "lydord", både positive og negative, men *PSV* varierer oversættelserne, så lydmotivet flere gange går tabt trods Platons ordvalg.⁹⁸ Jeg gennemgår en del af passagen nedenfor og diskuterer dér flere af de relevante gloser og formuleringer.⁹⁹

92. *PSV* I, s. 19. Se også *PSV* II, s. 33-34; *PSV* VI, s. 29.

93. Pl., *Phd.* 117a-118a; *Phdr.* 251a-b.

94. Pl., *Phd.* 59a-b.

95. Pl., *Phd.* 63d-e.

96. Pl., *Phd.* 117d-e.

97. En søgning i *Thesaurus Linguae Graecae*, som bekræftes af Ast (1835-1838, vol. I) 862, viser, at Platon ud over *Phaidon*-passagen kun bruger glosen i *Lovene* (seks gange). Derudover findes den to gange i den pseudo-platoniske *Alkibiades II*.

98. Sedley & Long (2010) 115 forekommer mig at være den bedste oversættelse af passagen, idet der lægges vægt på både stilhed, lyd, lydtype og lydstyrke ("wept", "crying", "howled", "lamented", "strike the wrong note", "reverent silence" og "keep quiet").

99. Se afsnit 3.7.3.

Et mere kompliceret eksempel findes i et tekststed fra *Phaidros*, måske den dialog, hvor Platons stilbevidsthed og poesi er tydeligst, og som blandt andet derfor er umådelig vanskelig at oversætte:¹⁰⁰

Når han [det nyindviede menneske] ser ham [en udkåren, “som ligner den fuldkomne skønhed”], forvandles denne gysen, og han begynder at svede og føle en mærkelig hede; for idet han gennem sin øjne modtager den skønhed, der strømmer ud, bliver han varm; og varmen virker som væde på den vingeklædte sjæls natur; ved varmen blødgøres det vingefæste, der længe — ligesom et hårdt og tillukket låg — har hindret vingerne i at bryde frem; men nu får vingerne næring; som plantestængler skyder de op fra roden og begynder at vokse frem alle vegne under sjælens overflade; for oprindeligt havde sjælen vinger over det hele.¹⁰¹

Dette er del af en smuk passage, hvis tema er sjælens stræben efter skønhed. Emnet er således det samme som i *Symposion*, og det gennemgående motiv er da også *eros*. I den foregående del har Platon beskrevet det fordærvede menneske/den fordærvede sjæl, som ikke elsker selve skønheden, men noget, “der har navn af skønhed. Han gribes ikke af ærefrygt, når han skuer det, tværtimod giver han sig hen til nydelse og sin egen lyst: ligesom et firbenet kreatur går han i gang med at parre sig og få udløsning: han viger ikke tilbage for voldtægt og skammer sig ikke over at følge sine perverse lyster.”¹⁰² Det (perverst) erotiske er altså åbenlyst.

I citatet ovenfor er vi nået til den ufordærvede, der søger ægte skønhed. Jeg tror, der er nogle problemer i oversættelsen,¹⁰³ men det er to problemer i gengivelserne af metaforerne, jeg her er interesseret i:

100. Jeg er naturligvis forfatter til den følgende gennemgang af *Phaidros*-passagen, men den bygger i alt væsentligt på Rasmus Sevelsteds dybere analyse af tekststedet (analysen findes endnu ikke på skrift). Han kan dog ikke stilles til ansvar for min brug af hans fortolkning.

101. Pl., *Phdr.* 251a-b (PSV II, s. 425): *ιδόντα δ' αὐτὸν οἶον ἐκ τῆς φρίκης μεταβολή τε καὶ ἰδρῶς καὶ θερμότης ἀήθης λαμβάνει· δεξάμενος γὰρ τοῦ κάλλους τὴν ἀπορροὴν διὰ τῶν ὀμμάτων ἐθερμάνθη ἢ ἡ τοῦ πτεροῦ φύσις ἄρδεται, θερμανθέντος δὲ ἐτάκη τὰ περὶ τὴν ἔκφυσιν, ἃ πάλαι ὑπὸ σκληρότητος συμμεμυκότα εἶργε μὴ βλαστάνειν, ἐπιρρυείσης δὲ τῆς τροφῆς ᾤδησέ τε καὶ ὠρμησε φύεσθαι ἀπὸ τῆς ῥίζης ὁ τοῦ πτεροῦ καυλὸς ὑπὸ πᾶν τὸ τῆς ψυχῆς εἶδος· πᾶσα γὰρ ἦν τὸ πάλαι πτερωτή.*

102. Pl., *Phdr.* 250e: *ὁ μὲν οὖν μὴ νεοτελής ἢ διεφθαρμένος οὐκ ὀξέως ἐνθένδε ἐκείσε φέρεται πρὸς αὐτὸ τὸ κάλλος, θεώμενος αὐτοῦ τὴν τῆδε ἐπωνυμίαν, ὥστ' οὐ σέβεται προσορῶν, ἀλλ' ἡδονῆ παραδοὺς τετράποδος νόμον βαίνειν ἐπιχειρεῖ καὶ παιδοσπορεῖν, καὶ ὕβρει προσομιλῶν οὐ δέδοικεν οὐδ' αἰσχύνεται παρὰ φύσιν ἡδονὴν διώκων.*

103. (1) Det er ikke “varmen”, “der virker som væde”, men derimod “udstrømningen af skønhed” (τοῦ κάλλους τὴν ἀπορροὴν). (2) Jeg tror ikke (*contra* de Vries [1969] 155), at “vingefæste” for τὰ περὶ τὴν ἔκφυσιν er rigtigt. For det er væsentligt at få “udvæksten” med (se nedenstående bemærkninger om billedsproget). (3) PSV har ikke medtaget det vigtige ᾤδησε i oversættelsen.

(1) I *Phaidon*-eksemplet var “lyd” et simpelt motiv, der ikke helt kom med i oversættelsen. I denne passage mener jeg, at oversættelsen delvist mangler et mere kompliceret, men vigtigt motiv: *eros*.¹⁰⁴ Man har netop i passagen om den fordærvede talt om “lyster”, “parre sig”, “udløsning” og “voldtægt”. Og i nærværende passage er sproget endnu mere erotisk ladet; ganske vist finere, men stadigvæk voldsomt.¹⁰⁵ Vokabularet indeholder således i denne korte passage så utrolig mange ord, der kan knyttes til erotik, at en oversættelse dårligt kan tillade sig at ignorere billedet: ἰδρώς, θερμότης, ἀπορροήν, τοῦ πτεροῦ,¹⁰⁶ φύσις, ἄρδεται, ἐτάκη, ἔκφυσις, σκληρότης, βλαστάνειν, ἐπιρρυείσης, ὕδησε, ὠρμησε, φύεσθαι og καυλός. Interessant er det i den sammenhæng, at dansk faktisk ville tillade en rimelig præcis erotisk-metaforisk oversættelse (“sved”, “hede”, “udløsning”, “tilstrømning”, “vækst/vokser”, “væde”, “sæd”, “svulmer”, “hård”, “blød [slap?]” osv.). Hovedparten af disse henviser til det mandlige kønsorgan, og denne maskuline reference er jo i fuld overensstemmelse med *Symposion*.

(2) På et mere generelt plan er problemet, at metaforerne *ikke* oversættes som metaforer, men som sammenligninger.¹⁰⁷ Platon har opbygget et stærkt poetisk billede af sjælen, og beskrivelserne er dele af billedet, ikke et sammenligningsgrundlag. Hermed er der strengt taget ikke sagt noget om billedets virkelighed, dvs. i hvor høj grad Platon mener, at han beskriver noget virkeligt, hvilket formentlig er en diskussion værd,¹⁰⁸ men det er netop en anden diskussion. F.eks.: (2a) udstrømningen (i oversæt-

104. Om *Phaidros'* erotiske billedsprog, se Cairns (2013).

105. Ferrari (1987) 154; Nicholson (1999) 202 (“the prose is extraordinarily graphic, capturing the sexual response ...”); Yunis (2011) 152 (“suggests mounting sexual tension”). Se også Yunis (2005) 112: “The Great Speech, a mimesis in prose, portrays the pursuit of knowledge as an intense erotic experience, triggered and driven by the sight of beauty — the sight of being itself and the parallel sight of the beauty of the beloved (251a–252b). The portrayal is so vivid and the narrative tension so intense that the auditor himself acquires a desire for the very experience that is portrayed. Eros, vividly portrayed, arouses eros.”

106. τὸ πτερόν oversættes i *PSV* med “vingen”. Dette harmonerer bedst med metaforen (dvs. “lemmet”). Men andre vil hævde, at man bør oversætte “fjeren”, ikke mindst baseret på slutningen af den citerede passage, idet det lyder sært, at sjælen oprindeligt havde *vinger* over det hele. Således f.eks. Ferrari (1987) 265n20. Ryan (2012) 209 mener ikke, at Platon har et forhold til denne skelnen, hvilket jeg dog finder stærkt usandsynligt.

107. For nogle simple retningslinjer om oversættelse af metaforer, se Lefevere (1992a) 37–39. For en egentlig undersøgelse af problemerne, se Schäffner (2004) med yderligere litteratur.

108. Ikke mindst fordi spørgsmålet generelt er overset eller sågar misforstået. Det sidste gælder f.eks. Ferrero (2016).

telsen: “varmen”) virker ikke *som væde*, men den *væder*¹⁰⁹ simpelthen; (2b) τοῦ πτεροῦ er ikke “den vingeklædte sjæl”, men simpelthen “vingen”;¹¹⁰ (2c) i “ligesom et hårdt og tillukket låg” er glosen “ligesom” ødelæggende for metaforen, og oversætterne har desuden i en stærkt metaforisk passage indført et billede, som *ikke* er i Platons tekst (“låg”); (2d) i “som plantestængler” gør “som” det igen til en sammenligning.¹¹¹

På denne baggrund vil jeg hævde, at passagens væsentlige motiv, tematiske enhed, fokus og billedsprog er blevet ændret i oversættelsen.¹¹²

3.5. Ordregister (“Vigtige platoniske ord og begreber”)

Ordregistret i *PSV VI* skal imødegå indvendingerne imod oversættelsernes behandling af Platons terminologi.¹¹³ Det er et godt arbejde, men som helhed forekommer det mig at have et grundlag, der er i modstrid med oversættelsens generelle principper, eller sagt på en anden måde: Hvis man mener det, man fremhæver i og om registret, er man næsten også nødt til at forholde sig anderledes til oversættelserne og terminologien.

109. Rasmus Sevelsted gør mig (insisterende) opmærksom på, at “væder” nok er en uheldig oversættelse, fordi det erotiske billede kræver, (1) at væsken ikke lægger sig på overfladen, men er kommet ind gennem øjnene og nu skal strømme til “vingen”, og (2) at der er en vis voldsomhed i processen, dvs. at udstrømningen af skønhed (τοῦ κάλλους τὴν ἀπορροήν) virkelig *strømmer* til vingen, hvilket “væder” næppe gengiver.

110. Sml. *Pl., Phdr.* 248c: οὐ δ’ ἐνεχ’ ἡ πολλὴ σπουδὴ τὸ ἀληθείας ἰδεῖν πεδίον οὐ ἐστίν, ἢ τε δὴ προσήκουσα ψυχῆς τῷ ἀρίστῳ νομῇ ἐκ τοῦ ἐκεῖ λειμῶνος τυγχάνει οὔσα, ἢ τε τοῦ πτεροῦ φύσις, ᾧ ψυχὴ κουφίζεται, τούτῳ τρέφεται. Se også sammenkoblingen Ἔρως—Πτέρως kort efter nærværende passage: *Pl., Phdr.* 252b: τὸν δ’ ἦτοι θνητοὶ μὲν Ἔρωτα καλοῦσι ποτηρόν, // ἀθάνατοι δὲ Πτέρωτα, διὰ πτεροφύτον ἀνάγκην. Dette er humoristisk: Sokrates kalder umiddelbart forinden det andet vers ὑβριστικόν og ikke-helt-metrisk (hvilket er rigtigt). Men angiver samtidig, at nærværende passage er i overensstemmelse med *gudernes* beskrivelse af *eros*.

111. *H&R*s gengivelse er interessant, hvad angår begge punkter: *H&R VI*, s. 45: “Endnu medens han står og stirrer, kommer der, som rimeligt er efter denne kuldegysning, en reaktion over ham med sved og en uvant varmemefornemmelse. Idet han nemlig optager den udstrømmende skønhed i sig gennem øjnene, bliver han varm og denne varme strøm er for vingen det samme som regnen for planten, og når han er blevet varm, brister det dække, der så længe har ligget som tørre knopskæl over de unge kim og hindret dem i at spire frem. Når så de nye næringsstoffer strømmer til, så svulmer vingens stængel og begynder at skyde op fra roden over hele sjælens skikkelse; for oprindelig var sjældens ydre lutter vinge.”

112. Passagen er endda yderligere kompliceret ved også at have et — mere eksplicit — natur-/landbrugs-/blomstermotiv, så vi får kombinationen sjæl-legeme-natur, og dertil kommer referencerne til førsokratisk, vel især empedoklæisk, filosofi (f.eks. angivet ved ἀπορροή og διὰ τῶν ὀμμάτων). Om fortolkning af enkeltdele af passagen, se også Yunis (2011) 152-53. de Vries (1969) 154-56 overser adskillige billeder, ikke mindst erotiske motiver.

113. *PSV VI*, ss. 393-435.

Om registret siger *PSV*:

Hensigten med følgende korte liste over vigtige platoniske ord og begreber er at give læseren af Platon en mulighed for at danne sig et første overblik over indholdet af en række centrale filosofiske begreber i Platons tænkning. [...] De ord og begreber der her er medtaget, opfatter vi som særligt vigtige, men mange andre kunne være kommet med. [...] Meningen med listen er alene at give læseren en orienteringshjælp til Platons tankeverden og at henvise til passager i Platons værk, hvor man kan finde det pågældende ord eller begreb behandlet på en vigtig eller repræsentativ måde.¹¹⁴

På baggrund af de udgivervalg, som jeg har diskuteret ovenfor, ville man have forventet, at bestemte “centrale filosofiske begreber” ikke ville — eller skulle — kunne opstilles i en liste. Men her gør *PSV* opmærksom på, at de findes og er “særligt vigtige”. Dem skal man kunne orientere sig i ved hjælp af ordlisten. Teksten fortsætter lidt længere nede:

Listen vil have opfyldt sit formål i det øjeblik læseren ved egen hjælp kan udforske Platon.¹¹⁵

Hermed strammes formuleringen: Nu kan læseren trods de mange forskellige oversættelser selv udforske Platon — hvilket i denne sammenhæng vel må betyde de “centrale filosofiske begreber”. Endelig hedder det:

Som forklaret i Indledningen til denne nye oversættelse af Platon, er der ikke anvendt en konsekvent terminologi. [...] Det betyder, at listen over vigtige platoniske ord og begreber ikke fungerer som en udtømmende guide til, hvor og hvordan et givet ord optræder i hele Platons omfattende værk.¹¹⁶

Her svækkes udsagnet igen, og læseren kan alligevel ikke selv “udforske Platon”, hvad angår den filosofiske terminologi; for *PSV* erkender nu, at når man ikke bruger en konsekvent terminologi, kan listen heller ikke være en udtømmende guide. I virkeligheden vil jeg på den baggrund sige, at registret gør præcis det modsatte af det, man hævder: Det styrer læserens mulighed for at undersøge Platon ved at give netop de passager, “hvor man kan finde det pågældende ord eller begreb behandlet på en vigtig eller repræsentativ måde”.

114. *PSV* VI, s. 393.

115. *PSV* VI, s. 394.

116. *PSV* VI, s. 394.

Jeg mener som nævnt, at dette register er et fint stykke arbejde, men det er på samme tid udtryk for en spænding i *PSV* som helhed: Man vil have en “central filosofisk terminologi” i Platons skrifter, men man må samtidig erkende, at man selv har fjernet den fra den danske tekst.

3.6. Kulturspecifikke betegnelser

En anden sag er spørgsmålet, hvordan man håndterer gloser og formuleringer, der betegner fænomener, som er specifikke for Platons samtid og kultur.¹¹⁷ I de fleste tilfælde er dette ikke et stort punkt, men alt efter hvordan man afgør spørgsmålet, kan man enten vise noget om forskellen på antikken og nutiden, dvs. (forenklet sagt) bringe læseren tilbage til fortiden ved at bryde sproglige, kulturelle, politiske og andre nutidige barrierer og normer (“kommunikation af andre normer” eller stærkere “fremmedgøre”); eller man kan gøre teksten moderne og umiddelbart lettere forståelig, dvs. (igen forenklet sagt) bringe teksten frem til nutiden ved at inkorporere den i det nutidige netværk af normer (“domesticere den”). Dette er naturligvis et klassisk oversættelsesproblem, ikke mindst når man arbejder med antikke tekster.¹¹⁸ *PSV* er ikke helt konsekvent på dette punkt. Jeg skal give nogle meget simple og specifikke eksempler.

I flere værker nævner Platon de såkaldte *αὐλοί*. I *Kriton* er oversættelsen “fløjter”, og i noten hedder det, at der er tale om “høj, monoton fløjtemusik”.¹¹⁹ I *Den lille Hippias* hedder det ligeledes “fløjte”, denne gang uden note.¹²⁰ I *Symposion* oversættes *aulos* ikke, men i noten hedder det, at der er tale om en rørfløjte.¹²¹ I *Gorgias* står også *aulos*, men nu hedder det (rigtigt) i noten, at der er tale om “et træblæserinstrument med dobbelt rørblad, omtrent som en obo”.¹²² Endelig hedder det i *Staten* også *aulos*, og første gang, den nævnes, hedder det i noten, at det er et blæseinstrument med “en

117. Brunse (1994) 81-82 taler om “lokalisering”.

118. Venuti (1998) om “foreignizing” og “domesticating”. Se også Lundquist (2007⁴) 26-27, 45-46; Venuti (2008²); og for en ældre, klassisk behandling, Schleiermacher (2002 [1813]). Bassnett (2011), især ss. 16-19, diskuterer bl.a. værdien af den fremmedgørende oversættelse og stiller spørgsmålet, om den overhovedet er ønskværdig.

119. Pl., *Cri.* 54d. *PSV* I, s. 146n1.

120. Pl., *Hp.Mi.* 374e. *PSV* III, s. 628. I Pl., *Alc. I* 106e står ligeledes “spille fløjte” for verbet *αὐλεῖν* (uden note).

121. Pl., *Smp.* 215b. *PSV* II, s. 374n1.

122. Pl., *Grg.* 501d-e. *PSV* III, s. 468n1.

skarp klang”.¹²³ Dette må siges at være en lidt forvirret behandling — og eftersom en *aulos* faktisk ikke er en fløjte, er flere af oversættelserne og noterne uheldige.

Et andet eksempel har vi i *Charmides*, hvor vi i *PSV* uden en note hører om “et målebånd uden tal”.¹²⁴ Dette er oversættelsen af *λευκή στάθμη ... πρὸς*, som henviser til en særlig teknik for håndværkere til at markere linjer på sten og marmor, en teknik, som naturligvis ikke virker, hvis både marmor og måler er hvide. *PSV* har her opgivet kulturreferencen, og læseren må komme til at tro, at man brugte målebånd med tal. *H&R* har omvendt bevaret referencen til det specielle, græske fænomen: “som det er for en kridtet målesnor at afsætte en streg på en hvidkalket mur”.¹²⁵

Dette er et valg, og jeg mener, at *PSV* har fuld ret til at afgøre, om man vil bevare den slags referencer eller ej. Hvis man vælger at “modernisere”/“domesticere”, er *PSV*s oversættelsesvalg efter min mening glimrende. Men i en samlet oversættelse bør man nok være konsekvent eller i det mindste gøre rede for sit princip.¹²⁶ Selv foretrækker jeg at fastholde kulturspecifikke referencer og den fremmedhed, som en tekst, der er 2500 år gammel, nu engang har. Dog skal man naturligvis holde sig for øje, at vor tids læsere ikke må finde fremmedheden så stor, at teksten bliver uoverstigelig.¹²⁷

3.7. Oversættelser: præcision og forståelse

Det væsentligste spørgsmål i filosofisk oversættelse må trods alt være, om den er præcis og korrekt. Vi ved alle og accepterer, at man ikke kan få alt med i en oversættelse af en klassisk tekst, men vi skal stole på, at oversætterens forståelse generelt er god, og at fejlene derfor primært består i, at nuancer ikke kommer med, og at komplekse termer og vendinger ikke kan dækkes fuldt ud. Der findes ikke mange over-

123. Pl., *R.* 399d, 397a, 601d. *PSV* IV, s. 237n1.

124. Pl., *Chrm.* 154b. *PSV* III, s. 96.

125. *H&R* I, s. 164.

126. Sml. oversættelserne af *Islændingesagaerne* (Lassen [2014, vol. I] LI): “En god grund til at holde fast i norrøne termer er ønsket om begrebsdannelse hos læserne. En række af disse vigtige og hyppigt forekommende norrøne kulturord [...] er blevet gengivet ens i alle oversættelserne. Disse ord er markeret ved °, første gang de optræder i en saga, og de er forklaret i en liste over ord og begreber bagerst i femte bind.”

127. Saunders (1987) 160 har efter min mening udtrykt problemet og løsningen forbilledligt: “A translation should not lift the reader out of the ancient world, but immerse him in it; and the reader must be prepared to think himself imaginatively into that world.” Saunders følger dog langt fra selv sit princip. Se også Venuti (1998) 106-23 og især Venuti (2008²) 16 i et passioneret forsvar for samme løsning (“fremmedgørende” [“foreignizing”] oversættelse).

sættelser, som ikke har et antal fejl i både præcision og forståelse, men de *skal* være begrænsede.

PSV har adskillige glimrende oversatte tekster og passager, men der er også mange eksempler på manglende præcision og egentlige fejl. Ofte er fejlene i sig selv ikke vigtige, men de kan blive det ved mængden, og til tider er de faktisk væsentlige.

I det følgende vil jeg forsøge at illustrere mine pointer, først med nogle helt generelle pointer om de græske partikler, som jo optræder overalt og er uhyre vigtige for det græske sprog, og dernæst med nogle passager fra forskellige tekster.¹²⁸ Jeg vil dog igen kraftigt understrege, som jeg gjorde ovenfor, at vi er inde på et område, hvor subjektive vurderinger og forskellige tilgange til oversættelse ikke kan undgå at spille en rolle.

3.7.1. Partikler

Et af de store og undervurderede — men væsentlige — problemer med oversættelse fra græsk er at få udtrykt partiklerne præcist. Få dele af en græsk sætning betyder så meget for tone, stemning og (ofte) præcision. Endda er det særlig vigtigt i en Platonoversættelse.¹²⁹ Eftersom *H&R* på netop dette punkt er svag, fordi man i tidens ånd var meget “ordbogspræget” i oversættelsen af disse og ikke havde adgang til de fantastiske redskaber, som vi har i dag, er det et område, hvor *PSV* virkelig kunne have gjort fremskridt. Det er imidlertid ikke helt lykkedes. Det er nok urimeligt at fremdrage bestemte passager for et fænomen som partikler, der er relevant i alle tekster. Men hvis man tager de tekster, som jeg allerede har brugt,¹³⁰ er der et godt eksempel i *Charmides*-passagen, hvor teksten lyder:

128. For en tilsvarende kritik af *PSV*'s oversættelse af *Sokrates' forsvarstale*, se Engberg-Pedersen (2010).

129. Thesleff (1967) 10: “Of books dealing with Greek language and style in general, the comprehensive work of Denniston on the particles (² 1954) is worth special mention here because of the importance of particles in Plato's linguistic usage.”

130. Se også eksemplerne i nedenstående passage fra *Syvende brev*.

<i>H&R</i>	<i>PSV</i>
Jeg ved godt, at min dom kan man ikke rette sig efter. Det er mig lige så umuligt at dømme om de smukke unge mænd, som det er for en kridtet målesnor at afsætte en streg på en hvidkalket mur; i mine øjne er så at sige alle de unge smukke; men jeg må dog sige, at denne unge mand virkede overvældende på mig ved sin kraft og skønhed, og sikkert er det, at alle de andre syntes helt betagne af ham, ...	Men, kære ven, jeg duer ikke til at måle den slags. Jeg er nemlig som et målebånd uden tal, når det gælder unge mænd – jeg synes næsten alle i den alder er skønne – men jeg kunne straks (<i>ἀτὰρ οὖν δὴ</i>) se at Charmides var noget helt særligt, så høj og så smuk som han var. Alle de andre så da også (<i>δὲ δὴ ... ἔμοιγε</i>) ud til at være forelskede (<i>ἐρᾶν</i>) i ham ...

*Charmides*¹³¹

Mest bemærkelsesværdigt ved sidste del af Sokrates' udsagn er de væsentlige partikelkombinationer, som udtrykker den stærke opmærksomhed og den store vægt, som Sokrates lægger på sin egen og på andres umiddelbare opfattelse af Charmides, da de ser ham første gang. *ἀτὰρ οὖν δὴ* er en sjælden, styrket partikelkombination, hvor *οὖν δὴ* forstærker *ἀτὰρ*.¹³² *H&Rs* "men jeg må dog" virker glimrende, mens *PSVs* "men jeg kunne straks" efter min mening er for svagt.¹³³ *δὲ δὴ ... ἔμοιγε* er en ved *δὴ* forstærket version af en i forvejen forstærket kombination, idet man dog skal bemærke, at *δὴ* jo langt fra er usædvanlig i kombinationen *δὲ δὴ* i adversativ betydning.¹³⁴ Igen virker *PSVs* "da også" for svagt; jeg foretrækker *H&Rs* "sikkert er det".

131. Pl., *Chrm.* 154b-c: Ἐμοὶ μὲν οὖν, ὦ ἑταῖρε, οὐδὲν σταθμητόν· ἀτεχνῶς γὰρ λευκὴ στάθμη εἰμι πρὸς τοὺς καλοὺς – σχεδὸν γὰρ τί μοι πάντες οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ καλοὶ φαίνονται – ἀτὰρ οὖν δὴ καὶ τότε ἐκείνος ἐμοὶ θαυμαστὸς ἐφάνη τό τε μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, οἱ δὲ δὴ ἄλλοι πάντες ἐρᾶν ἔμοιγε ἐδόκουν αὐτοῦ ...

132. Denniston (1954²) 470.

133. Se også en mellemting i Waterfield (2005) 4: "On that occasion, however, this particular boy struck me as truly remarkable, ..."

134. Denniston (1954²) 152-56, 259.

Jeg understreger, at jeg ser eksemplet som repræsentativt. Jeg savner i det hele taget opmærksomhed på partiklernes betydning for sproget i danske oversættelser af græske tekster.¹³⁵ Lad mig opregne nogle få eksempler på kombinationer, som man kunne have gjort noget ud af, bl.a. baseret på forskningslitteraturen:¹³⁶ (1) Kombinationen $\gamma\epsilon\ \mu\acute{\eta}\nu$ må have lydt lidt speciel. Den bruges især i de såkaldt sene dialoger, kun meget sjældent i de såkaldt mellemste dialoger (*Staten*) og aldrig i de såkaldt tidlige. Dertil kommer, at det i den græske litteratur i helt overvældende grad er Xenophon — en mand, der tilbragte lang tid væk fra Athen, og hvis sprog var farvet af det —, som bruger den.¹³⁷ (2) $\acute{\alpha}\lambda\lambda\grave{\alpha}\ \mu\acute{\epsilon}\nu\tau\omicron\iota$ findes ligeledes næsten kun hos Platon og Xenophon.¹³⁸ (3) Omvendt er $\gamma\epsilon\ \mu\acute{\epsilon}\nu\tau\omicron\iota$ “surprisingly rare in Plato”.¹³⁹ (4) $\omicron\upsilon\upsilon\ \delta\acute{\eta}$ er meget almindelig hos Platon og Herodot, men sjældent i alle andre tekster.¹⁴⁰ (5) Partiklen $\tau\omicron\iota$ er en livlig og væsentlig glose i tale. Et godt eksempel er den indledende passage i *Euthyphron*,¹⁴¹ hvor Euthyphron og Sokrates netop med hver sin brug af partiklen etablerer deres kontakt og samhørighed — i Sokrates’ tilfælde dog nok som en del af legen.¹⁴² *PSV* synes ikke at have et forhold til alle disse fænomener og specialtilfælde, hvor man efter min mening må forholde sig til, at Platon er særegen eller i hvert fald speciel i forhold til den øvrige græske litteratur — selvom det er umådelig vanskeligt. I sig selv er den enkelte passage ofte mindre vigtig, men i større mængde bliver det et væsentligt problem.¹⁴³ Dertil kommer, at partikler jo ikke udelukkende farver sprog og tone, men

135. Igen er oversættelsen af *Islændingesagaerne* anderledes: Lassen (2014, vol. I) LIII (om “småord”).

136. Udgangspunktet for følgende er Denniston (1954²). Passager hos Platon er eftersat ved søgninger i *Thesaurus Linguae Graecae*.

137. Denniston (1954²) 347-50.

138. Denniston (1954²) 410-12.

139. Denniston (1954²) 412-13.

140. Denniston (1954²) 468-70.

141. Pl., *Euthyphr.* 3b-c.

142. Denniston (1954²) 537-55, især s. 537: “Its primary function is to bring home to the comprehension of the person addressed a truth of which he is ignorant, or temporarily oblivious: to establish, in fact, a close rapport between the mind of the speaker and the mind of another person. As a natural corollary, $\tau\omicron\iota$ implies, strictly speaking, an audience, and preferably (owing to the intimacy of appeal which it suggests) an audience of one.”

143. Se herom Saunders (1987) 155: “The example [et oversættelsesproblem, som han lige har gennemgået] is perhaps a trivial one; but a large part of a translator’s business is in fact to cope with a long series of such minor problems, to which perfect solutions are rarely attainable.” Grundet sine anstrengelser for at “domesticere” Platon kan Saunders imidlertid selv kritiseres på netop dette punkt, se Venuti (1998) 117-18.

også kan have vigtige indholdsfunktioner (kausale, konkluderende, opsummerende osv.), som hører til den “argumentative struktur”,¹⁴⁴ og som man ikke kan tillade sig at overse — og slet ikke i en filosofisk tekst.¹⁴⁵

3.7.2. Udeladelser

Under punktet “Egentlige fejl” kan man inkludere fejlagtige udeladelser og mangler, men det er naturligvis snarere et korrekturproblem end et fagligt problem. Kun hvad angår oversættelser af partikler, har jeg søgt systematisk, så jeg har ikke overblik over mængden. I *Protagoras* (ἧσθην) og i *Phaidros* (ᾧδησε) er der som nævnt to eksempler på gloser, der ikke er blevet medtaget i oversættelserne, og dem fandt jeg ved et tilfælde.¹⁴⁶ Man kunne overveje, om *PSV* ikke som minimum burde gennemgå centrale, ofte benyttede passager/dialoger grundigt. Dertil kommer, at jeg i undersøgelsen af *σωφροσύνη* ligeledes ved en søgning i *Thesaurus Linguae Graecae* opdagede to passager, hvor glosen slet ikke var oversat, hvilket måske giver grund til i det mindste at lave tilsvarende undersøgelser af andre centrale gloser og formuleringer.¹⁴⁷

3.7.3. Præcision og forståelse

Som beskrevet mener jeg, at der er problemer med *PSV*'s behandling af den græske tekst, med udgivelsens opfattelse af Platons terminologi og stil og med præcision og egentlige fejl. Den slags kan jo heldigvis rettes i kommende oplag, hvis de bliver udpeget, og som sagt findes der ingen større oversættelser, som ikke indeholder fejl, der bare venter på at blive opdaget.

Nedenfor fremlægger jeg fire eksempler og gennemgår dem pedantisk — i visse tilfælde *meget* pedantisk. Altså: Mine kommentarer er langt fra allesammen lige vigtige, men jeg vil gerne belyse, hvordan jeg både overordnet og specifikt læser og vurderer oversættelser fra klassiske sprog. I de tre første sammenligner jeg *PSV* og *H&R*, mens jeg i det sidste udelukkende betragter *PSV* som gengivelse af den græske tekst. Jeg præsenterer sagen som en slags kommentar, idet jeg i teksten har indsat notetal, som refererer til mine bemærkninger under de enkelte passager.

144. Lundquist (2007⁴) 55.

145. Se også min gennemgang af *Syvende brev* nedenfor.

146. *Pl., Prt.* 315b; *Phdr.* 251b.

147. Se også her mine kommentarer til *Syvende brev* nedenfor.

Første eksempel kommer fra den berømte slutning på dialogen *Phaidon*, en passage, hvor stilbevidsthed er helt essentiel. Jeg mener ikke, at oversættelserne er tilstrækkeligt opmærksomme på stil og indhold i passagen, og jeg vil hævde, at væsentlige motiver går tabt i dem begge. *PSV* vil på den ene side lyde mere flydende og moderne for læsere i det 21. århundrede, men jeg vil på den anden side hævde, at *H&R* er konsekvent i sin stil, mens *PSV* er mere vekslende og ujævn:

<i>H&R</i>	<i>PSV</i>
<p>Med disse ord satte han bægeret til munden og tømte det hurtigt og roligt.¹ Indtil da havde de fleste af os så nogenlunde formået at holde vore tårer tilbage, men da vi så ham drikke og så, at han havde tømt bægeret, så var det forbi,² og så meget jeg end søgte at beherske mig, så brød nu også mine tårer ud og flød i strømme,³ så at jeg hyllede ansigtet til og græd,⁴ over mig selv, ikke over ham, men over min egen skæbne,⁵ at jeg skulle miste en sådan ven.</p> <p>Kriton havde allerede forinden rejst sig op og var gået til side,⁶ da han ikke formåede at holde sine tårer tilbage.</p> <p>Men Apollodoros, der allerede længe havde grædt uophørligt, brød nu ud i højlydt jamren og var ganske ude af sig selv,⁷ således at han rev os allesammen med, undtagen Sokrates selv, som sagde:</p> <p>Hvorledes er det dog I bærer jer ad, I tåber!⁸ Det er dog netop derfor, jeg har sendt kvinderne bort, for at de ikke skulle lave sådanne optrin.⁹ Jeg har jo altid hørt, at man bør dø i stilhed.¹⁰ Forhold jer da roligt og tålmodigt. —</p>	<p>Med disse ord tog han bægeret op til munden og tømte det ganske let og ubesværet.¹ De fleste af os havde indtil da næsten været i stand til at holde tårerne tilbage, men da vi så ham blive færdig med at drikke, var vi ikke længere i stand til det.² For mit eget vedkommende væltede tårerne ufrivilligt frem;³ derfor hyllede jeg min kappe om hovedet og græd⁴ for mig selv, ikke for Sokrates, men for min egen ulykke,⁵ fordi jeg havde mistet så god en ven. Allerede før jeg gjorde det, havde Kriton rejst sig og var gået ud,⁶ fordi han ikke var i stand til at holde gråden tilbage. Apollodoros havde allerede længe grædt uophørligt, men nu brød han ud i en strid strøm af tårer og var så oprevet,⁷ at han fik alle de andre tilstedeværende til at bryde sammen, undtagen Sokrates. Han sagde: 'Kære venner,⁸ hvordan er det dog I opfører jer! Det var ikke mindst det der var årsag til, at jeg sendte kvinderne bort, så de ikke kom til at genere os med deres hulken.⁹ Jeg har nemlig hørt, at man skal dø i ærbødig andagt.¹⁰ Nej, tag det nu roligt, og tab ikke modet.'</p>

1. **“hurtigt og roligt” (H&R) vs. “let og ubesværet” (PSV):** Man skulle i begge oversættelser nok overveje at få det andet aspekt med, nemlig at det ikke generede Sokrates det mindste at drikke noget, som alt andet lige næppe har smagt godt.
2. **“så var det forbi” (H&R) vs. “var vi ikke længere i stand til det” (PSV):** Det fremragende *οὐκέτι* (ultrakort som resultat af opgiven og nært forestående sammenbrud), som følger på den lange beskrivelse af hele “drikkeprocessen” (bemærk også det procesorienterede ordpar *πίνοντά τε καὶ πεπωκότα*), kan næsten ikke udtrykkes ordentligt på dansk. PSV har skrevet sætningen ud, hvilket ikke er urimeligt, eftersom *οἱοί τε ἦσαν κατέχειν τὸ μὴ δακρύνειν* tages fra den sideordnede sætning, men det ødelægger det kortfattede udtryk. Jeg foretrækker H&Rs simple, ordknappe løsning, som netop elegant får udtrykt det prægnante *οὐκέτι*.
3. **“og så meget jeg end søgte at beherske mig, så brød nu også mine tårer ud og flød i strømme” (H&R) vs. “For mit eget vedkommende væltede tårerne ufrivilligt frem” (PSV):** PSVs formulering kommer her efter min mening til at lyde lidt unaturlig. Det er jo ikke tårerne, der gør det ufrivilligt.
4. **“græd” (H&R) vs. “græd” (PSV):** Dette er begge oversættelsers gengivelse af *ἀπέκλαιον*, men dermed mister man den “lydeffekt”, der er i den græske glose, og som er et vigtigt motiv i teksten som helhed (se punkt 7, 9 og 10 nedenfor).
5. **“græd, over mig selv, ikke over ham, men over min egen skæbne” (H&R) vs. “græd for mig selv, ikke for Sokrates, men for min egen ulykke” (PSV):** Begge oversættelser — men især PSV — risikerer at vildlede læseren, så denne tror, at Kriton klager for sig selv (altså mens han sørger for at være alene med sin sorg), men det græske betyder jo, at han er ked af det på egne vegne, ikke på Sokrates’.

148. Pl., *Phd.* 117c-e: Καὶ ἄμ' εἰπὼν ταῦτα ἐπισχόμενος καὶ μάλα εὐχερῶς καὶ εὐκόλως ἐξέπιεν. καὶ ἡμῶν οἱ πολλοὶ τέως μὲν ἐπιεικῶς οἱοί τε ἦσαν κατέχειν τὸ μὴ δακρύνειν, ὡς δὲ εἶδομεν πίνοντά τε καὶ πεπωκότα, οὐκέτι, ἀλλ' ἐμοῦ γε βία καὶ αὐτοῦ ἀστακτὶ ἐχώρει τὰ δάκρυα, ὥστε ἐγκαλυψάμενος ἀπέκλαιον ἐμαυτόν – οὐ γὰρ δὴ ἐκείνόν γε, ἀλλὰ τὴν ἐμαυτοῦ τύχην, οἴου ἀνδρὸς ἐταίρου ἐστερημένος εἶην. ὁ δὲ Κρίτων ἔτι πρότερος ἐμοῦ, ἐπειδὴ οὐχ οἴος τ' ἦν κατέχειν τὰ δάκρυα, ἐξανέστη. Ἀπολλόδωρος δὲ καὶ ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ οὐδὲν ἐπαύετο δακρύνων, καὶ δὴ καὶ τότε ἀναβρυχησάμενος κλάων καὶ ἀγανακτῶν οὐδένα ὄντινα οὐ κατέκλασε τῶν παρόντων πλὴν γε αὐτοῦ Σωκράτους. Ἐκεῖνος δέ, Οἴα, ἔφη, ποιεῖτε, ᾧ θαυμάσιοι. ἐγὼ μέντοι οὐχ ἥκιστα τούτου ἕνεκα τὰς γυναικάς ἀπέπεμψα, ἵνα μὴ τοιαῦτα πλημμελοῖεν· καὶ γὰρ ἀκήκοα ὅτι ἐν εὐφημίᾳ χρῆ τελευτᾶν. ἀλλ' ἡσυχίαν τε ἄγετε καὶ καρτερεῖτε.

6. “rejst sig op og var gået til side” (*H&R*) vs. “rejst sig op og var gået ud” (*PSV*): Glosen ἐξάνεστη omfatter naturligvis mere end blot at rejse sig (og så stå stille). Men Kriton kan ikke være gået “ud”; for om et øjeblik taler Sokrates til ham igen.

7. “brød nu ud i højlydt jamren og var ganske ude af sig selv” (*H&R*) vs. “brød han ud i en strid strøm af tårer og var så oprevet” (*PSV*): *PSV* mangler de “lydeffekter”, som er eksplicitte på græsk, og som er et centralt aspekt i hele dødsscenen (se punkt 4 ovenfor og punkt 9 og 10 nedenfor). Derudover er “brød han ud i en strid strøm af tårer” vist ikke godt dansk.

8. “I tåber!” (*H&R*) vs. “Kære venner” (*PSV*): Dette er en ægte indholdsforskel, der præsenterer enten en stærk bebrejdelse (*H&R*) eller en neutral tiltale (*PSV*) alt efter, hvordan man forstår ὦ θαυμάσιοι. Det er under alle omstændigheder ikke den almindeligste tiltaleform, men den er heller ikke ualmindelig i Platons skrifter.¹⁴⁹ Faktisk er denne tiltaleform særligt forbundet med Platons skrifter. Eleanor Dickey sidestiller den sågar med ὦ φίλε og ὦ ἀγαθέ, og således er *PSV*s lidt svage løsning utvivlsomt tættere på det rette end *H&R*s voldsommere formulering.¹⁵⁰ I en tilsvarende tiltale i *Phaidros* er der dog tale om en klar og stærk reprimande,¹⁵¹ men i *Staten* er det snarere forundringen, der er det dominerende træk.¹⁵² Entalsformerne af tiltalen synes at være domineret af mild forundring, og Dickey’s paralleller (ὦ φίλε og ὦ ἀγαθέ) er derfor ikke helt passende.

9. “lave sådanne optrin” (*H&R*) vs. “genere os med deres hulken” (*PSV*): Ingen af oversættelserne får det musiske (eller rettere: u-musiske) i πλημμυροῦν med i gengivelsen, men *PSV* har dog fornuftigt medtaget lyd-motivet.¹⁵³

10. “stilhed” (*H&R*) vs. “ærbødig andagt” (*PSV*): Jeg mener, at *PSV* har ret i, at “stilhed” er for svagt for εὐφημία i denne passage. Glosen har dog den fordel, at den refererer naturligt til klimaks: stilheden ved Sokrates’ død. *PSV*s løsning mangler til gengæld at inddrage *lyden* (eller her: manglen på lyd), der som nævnt er så central i

149. For en oversigt over passagerne, se Dickey (1996) 280.

150. Dickey (1996) 141.

151. Pl., *Phdr.* 260d.

152. Pl., *R.* 526a.

153. Se afsnit 3.4 ovenfor.

hele dødsscenen, og “ærbødig andagt” er — efter min mening — en lidt mærkelig, semi-pleonastisk betegnelse på dansk, som har for mange kristne konnotationer.

Andet eksempel kommer fra *Menon* og illustrerer nogle problemer med terminologien, der væsentligst har yderligere konsekvenser for opfattelsen af Platons syn på dialektik og for vores forståelse af dialektikkens udvikling. Passagen understreger dermed ikke blot oversættelsesproblemer, men også værdien af forskningskendskab. *PSV* bryder i øvrigt her det eneste eksplicite princip: såvidt muligt at benytte “dagligdags danske Ord, hvis begrebslige Indsnævring først giver sig af Sammenhængen hvert enkelt Sted [...], eller [...] fri Omskrivning”.¹⁵⁴ På flere måder er de to oversættelser derudover meget lig hinanden, om end der også er nogle tempus- og modusforskelle:¹⁵⁵

<i>H&R</i>	<i>PSV</i>
Sandheden, tænker jeg; og hvis nu spørgeren var et af disse her kløgtige hoveder, der altid er parat med spidsfindigheder og ordkløveri, ville jeg svare ham: Sådan lyder min forklaring i alt fald; men har jeg ikke ret, må det blive din sag at tage spørgsmålet op og modbevise mig. ¹ Men hvis det var gode venner, som du og jeg nu, der ville tale sammen om sagerne, måtte jeg vel også svare i en mere fredsommelig og passende samtale tone. ² Og til en god samtaleform hører vist ikke blot at give rigtige svar, men også det kun at betjene sig af sådanne udtryk, ³ som spørgeren indrømmer han kender. ⁴	Sandheden, tror jeg. Men hvis spørgeren var en af disse her kloge, stridbare og diskussionslystne folk, ville jeg nok have svaret ham: ‘Det er mit svar. Hvis jeg ikke har ret, er det din opgave at tage fat i min forklaring og modbevise det.’ ¹ Men siden det er ligesom nu, hvor du og jeg er venner og gerne vil diskutere med hinanden, så måtte jeg svare blidere og mere dialektisk. ² ‘Mere dialektisk’ vil nok ikke alene sige at svare rigtigt, men også at svare ud fra de præmisser, ³ som spørgeren på forhånd medgiver, at han forstår. ⁴

154. *PSVI*, s. 26-27.

155. Jeg takker oversætteren for en række skriftlige kommentarer, som har hjulpet mig til at forstå og bedømme de enkelte oversættelsesvalg.

1. **“tage spørgsmålet op og modbevise mig” (H&R) vs. “tage fat i min forklaring og modbevise det” (PSV):** Eftersom ordregistret bruger “gendrivelse” for ἔλεγχος, ville “gendrive” formentlig være at foretrække frem for “modbevise”. At vælge “modbevise” er på den anden side i overensstemmelse med oversættelsesprincipperne, men eftersom oversætteren i det følgende bruger teknisk terminologi, kan det næppe være tanken bag “modbevise” (se de følgende kommentarer).

2. **“der ville tale sammen om sagerne, måtte jeg vel også svare i en mere fredsommelig og passende samtale tone” (H&R) vs. “og gerne vil diskutere med hinanden, så måtte jeg svare blidere og mere dialektisk” (PSV):** Det er en pointe i den græske tekst, at διαλέγεσθαι og διαλεκτικώτερον strengt taget er samme ord. PSV får imidlertid ikke sammenhængen med, idet man vælger et almindeligt dansk ord for διαλέγεσθαι og en teknisk betegnelse for διαλεκτικώτερον. Dette er — efter min mening — et brud på almindelige oversættelsesprincipper, der kræver, at man tager hensyn til “semantisk sammenhæng mellem udtryk” (isotopi), når betydningen er vigtig.¹⁵⁷ Dialektik er jo et meget vigtigt fænomen i antik filosofi, og hvis oversætteren havde fulgt PSVs oversættelsesprincipper, ville det rigtigste nok have været at vælge almindelige danske termer, om end det naturligvis må indrømmes, at διαλέγεσθαι hører til dagligdagsprog, hvilket ikke gælder διαλεκτικώτερον (se også følgende kommentar med noter).

3. **“Og til en god samtaleform hører vist ikke blot at give rigtige svar, men også det kun at betjene sig af sådanne udtryk” (H&R) vs. “ ‘Mere dialektisk’ vil nok ikke alene sige at svare rigtigt, men også at svare ud fra de præmisser” (PSV):** Ud over den i PSV allerede benyttede tekniske betegnelse “dialektik” indføres nu også “præmisser” som oversættelse af δι’ ἐκείνων ὧν. I den tekniske forståelse af “dialektik”

156. Pl., *Men.* 75c-d (tekst fra Bluck [1961]): Τάληθῆ ἔγωγε· καὶ εἰ μὲν γε τῶν σοφῶν τις εἶη καὶ ἐριστικῶν τε καὶ ἀγωνιστικῶν ὁ ἐρόμενος, εἵποιμ’ ἂν αὐτῷ ὅτι “Ἐμοὶ μὲν εἶρηται· εἰ δὲ μὴ ὀρθῶς λέγω, σὸν ἔργον λαμβάνειν λόγον καὶ ἐλέγχειν.” εἰ δὲ ὡσπερ ἐγὼ τε καὶ σὺ νυνὶ φίλοι ὄντες βούλοιντο ἀλλήλοις διαλέγεσθαι, δεῖ δὴ πραότερόν πως καὶ διαλεκτικώτερον ἀποκρίνεσθαι. ἔστι δὲ ἴσως τὸ διαλεκτικώτερον μὴ μόνον τάληθῆ ἀποκρίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ δι’ ἐκείνων ὧν ἂν προσομολογή [προσομολογή Burnet] εἰδέναι ὁ ἐρωτῶν [ἐρωτώμενος Burnet].

157. Lundquist (2007⁴) 22.

har *PSV* støtte hos flere forskere.¹⁵⁸ Men den mere gennemgående og klare tekniske terminologi, som er tydelig, når også glosen “præmisser” bruges, er næppe etableret før Aristoteles trods de indledende og omfattende skridt hos Platon vedrørende dialektikken.¹⁵⁹ Denne tilsyneladende lille sag har således betydning for dialektikkens udvikling som helhed.

4. “men også det kun at betjene sig af sådanne udtryk, som spørgeren indrømmer han kender” (*H&R*) vs. “men også at svare ud fra de præmisser, som spørgeren på forhånd medgiver, at han forstår” (*PSV*): *PSV* følger Blucks tekst og læser dermed *προσομολογῆ*. Jeg opfatter dette som en tvivlsom konjektur, selvom håndskrifternes *προσομολογῆ* ved første blik kunne synes at være lidt sært.¹⁶⁰ Men mit egentlige problem med oversættelsen er, at den nok er en uhensigtsmæssig gengivelse, som den står. Det lyder nemlig, som om spørgeren, før de overhovedet kommer i gang med dialogen/diskussionen, skal give de relevante indrømmelser. Imidlertid er princippet for dialektikken jo, at indrømmelser kommer — og netop skal komme — i løbet af dialogen, når noget er usikkert. Man kan nok “på forhånd” aftale, at bestemte gloser og formuleringer skal forstås på bestemte måder, men hovedpunktet i en sokratisk diskussion er et andet. Medmindre “på forhånd” her betyder “i løbet af samtalen, men før man går videre til næste punkt i dialogen”, er det misvisende.

158. F.eks. Bluck (1961) 245; Sedley & Long (2010). *Contra* Klein (1965) 63 og tilsyneladende Sharples (1985) (se dennes oversættelse s. 49 “converse with” og “more suited to conversation”. Men se også hans note ss. 132-33).

159. F.eks. Pl., *Grg.* 457c; *Phd.* 91a; *Phdr.* 266b-c; *Cra.* 390c-d; *R.* 454a, 499a, 534b. Se herom Kahn (1996) 292-328, og især s. 305: “In *Meno* 75D we find what may well be the first occurrence in Greek of the nominal stem *dialektik-* that will (in the *Republic*) provide dialectic with its name.”

160. Bluck (1961) 245-48, s. 245: “The main reason for rejecting *προσομολογῆ* is that *προσομολογεῖν* (in Plato at any rate) seems always to mean ‘to acknowledge *in addition*’ ”. Dette er imidlertid helt misvisende. For det første viser en søgning i *Thesaurus Linguae Graecae* (*προσομ-* og *προσωμ-*), bekræftet af Ast (1835-1838, vol. III) 204, at glosen kun optræder fem gange i *Corpus Platonicum* (2 i *Sofisten* [248d og 261e], 1 i *Gorgias* [461b], 1 i *Hipparchos* [227d] og 1 i vores *Menon*-passage), så vi har ikke et rimeligt statistisk grundlag. For det andet indrømmer Bluck selv, at *Gorgias*-passagen naturligt kan læses imod hans tolkning. For det tredje kan også de to passager i *Sofisten* udmærket forstås imod Blucks fortolkning (således f.eks. *PSV* selv [= *PSV* I, ss. 518 og 540] og Whites oversættelse i Cooper [1997] 270, 285), og det samme gælder passagen i den pseudo-platoniske *Hipparchos*. Og for det fjerde ville en anden konjektur (*ὡν ἄτερος ὁμολογεῖ εἰδέναι ἐρωτώμενος*) — som Beresford (2005) benytter — efter min mening klart være at foretrække, hvis man skulle insistere på tekstændringer. (Jeg kender ikke denne konjekturs oprindelse.)

Næste eksempel stammer fra *Parmenides*.¹⁶¹ Der er først og fremmest tale om et eksempel på *PSVs* og *H&Rs* forskellige opmærksomhed på stilistik. Det væsentlige i eksemplet er, at *PSV* faktisk er opmærksom på de stilistiske og litterære kvaliteter hos Platon, men efter min mening gengiver dem uheldigt:

<i>H&R</i>	<i>PSV</i>
Og dog er jeg bange for, at det skal gå mig ligesom Ibykos. Da han som gammel mand mod sin vilje blev tvunget til atter at betræde elskovs veje, ¹ sammenlignede han sig selv med en gammel væddeløbshest, der skal til at spændes for vognen til væddekursel, og som står og skælver for det, der kommer, som den kender kun altfor godt.	Men jeg har det vist ligesom hesten hos Ibykos; han fortæller om en væddeløbshest, der nu i sin høje alder er spændt for vognen og skal tage del i løbet og dens erfaring bringer den til at ryste før starten — Ibykos sammenligner sig selv med den hest, fordi også han i sin alderdom oplever dette, at han ikke må slippe. Han forelsker sig! ¹

*Parmenides*¹⁶²

Generelt: Passagen er væsentlig mere knudret i *PSV* end i *H&R*. Dette er et forsøg på at imitere den græske sætnings opbygning og virkning, og det er efter min mening ikke ganske urimeligt.¹⁶³ Men den græske konstruktion forekommer mig at være helt anderledes utvungen, end den danske tekst bliver. Glosen $\hat{\omega}$ går klart tilbage til hesten, $\acute{\epsilon}\kappa\acute{\epsilon}\lambda\nu\omicron\varsigma$ til Ibykos, og derpå flyder sætningen simpelt og gennemskueligt ved participier

161. Jeg skylder oversætteren stor tak for hans positive tilgang til diskussionen og for at have sendt mig særdeles grundige beskrivelser og begrundelser af egne valg og for kommentarer til min tekst. Han og jeg er stærkt uenige, men kommentarerne har hjulpet mig til at forstå hans tilgang, og det er klart, at oversættelsesvalgene *ikke* er tilfældige. Jeg citerer i det følgende (med oversætterens tilladelse) fra vores korrespondance.

162. Pl., *Prm.* 136e-137a: $\kappa\acute{\alpha}\iota\tau\omicron\iota\ \delta\omicron\kappa\hat{\omega}\ \mu\omicron\iota\ \tau\hat{\omicron}\ \tau\hat{\omicron}\ \iota\beta\upsilon\kappa\acute{\omicron}\iota\omicron\upsilon\ \acute{\iota}\pi\pi\omicron\upsilon\ \pi\epsilon\pi\omicron\upsilon\theta\acute{\epsilon}\nu\alpha\iota,$ $\hat{\omega}\ \acute{\epsilon}\kappa\acute{\epsilon}\iota\upsilon\omicron\varsigma\ \acute{\alpha}\theta\lambda\eta\tau\acute{\eta}\ \acute{\omicron}\nu\tau\iota\ \kappa\alpha\iota\ \pi\acute{\rho}\epsilon\sigma\beta\upsilon\tau\acute{\epsilon}\rho\omega,$ $\acute{\upsilon}\phi\prime\ \acute{\alpha}\rho\mu\alpha\tau\iota\ \mu\acute{\epsilon}\lambda\lambda\omicron\upsilon\tau\iota\ \acute{\alpha}\gamma\omega\nu\iota\acute{\epsilon}\iota\sigma\theta\alpha\iota\ \kappa\alpha\iota\ \delta\iota\prime\ \acute{\epsilon}\mu\pi\epsilon\iota\rho\iota\acute{\alpha}\nu\ \tau\rho\acute{\epsilon}\mu\omicron\upsilon\tau\iota\ \tau\hat{\omicron}\ \mu\acute{\epsilon}\lambda\lambda\omicron\nu,$ $\acute{\epsilon}\alpha\upsilon\tau\hat{\omicron}\nu\ \acute{\alpha}\pi\epsilon\iota\kappa\acute{\alpha}\zeta\omega\nu\ \acute{\acute{\alpha}}\kappa\omega\nu\ \acute{\epsilon}\phi\eta\ \kappa\alpha\iota\ \acute{\alpha}\upsilon\tau\hat{\omicron}\varsigma\ \omicron\upsilon\tau\omega\ \pi\acute{\rho}\epsilon\sigma\beta\upsilon\tau\acute{\eta}\varsigma\ \acute{\omega}\nu\ \acute{\epsilon}\iota\varsigma\ \tau\hat{\omicron}\nu\ \acute{\epsilon}\rho\omega\tau\alpha\ \acute{\alpha}\nu\alpha\gamma\kappa\acute{\alpha}\zeta\epsilon\sigma\theta\alpha\iota\ \acute{\iota}\acute{\epsilon}\nu\alpha\iota.$

163. Oversætteren skriver (personlig korrespondance, februar 2016): "Platon ophober for mig at se helt bevidst disse oplysninger på sammentrængt plads, digteren, hesten, anledningen og årsagen, og arbejder kunstnerisk med at samle det hele i ét ordbillede. Hos mig er det klumpspil, trængsel, forsinkelse, og så kommer hesten i gang: 'Han forelsker sig.' På dansk er det sådan, det må gøres, mener jeg."

Det sidste, lidt længere eksempel (men stadigvæk kun godt en halv side i Burnets Oxfordudgave) kommer fra *Syvende brev*, en tekst, som jeg selv har en særlig interesse i og derfor har undersøgt nærmere — hyperpedantisk! — og med brug af en del anden litteratur.¹⁶⁵ Oversætteren har et ganske andet syn på, hvad en oversættelse er og skal gøre, end jeg har. Hans tilgang er domesticerende, og han tager sig som en naturlig konsekvens mange friheder; jeg vil hævde, at han til tider går alt for vidt i både indholdsgengivelse og tone, men teksten er uden tvivl levende:

165. Som det gjaldt ovenstående gennemgang af *Parmenides*-passagen, skylder jeg også her oversætteren stor tak for hans positive tilgang til diskussionen og for tilladelsen til at citere fra vores personlige korrespondance. (se s. 44 n. 161).

PSV	Græsk tekst (Burnet)
<p>I har skrevet til mig, at jeg bør tillægge jer samme holdning som den, Dion havde, og derfor¹ opfordrer I mig til at gøre fælles sag med jer i det omfang, jeg evner det, både i ord og i handling. Jeg for mit vedkommende, hvis I har samme opfattelse og mål som han, vil bekræfte, at vi skal stå sammen; men hvis ikke – at vi skal gennemtænke dette igen og igen!² Hvordan Dion opfattede de spørgsmål og sine egne mål, det gisner jeg ikke om – jeg ved det. Lad mig sige det klart:³ Da jeg første gang besøgte Syrakus, var jeg hen ved fyrre år gammel, og Dion havde den alder, som Hipparinos har nu. Hans opfattelse dengang forblev hos ham alle dage:⁴ Syrakusanerne burde leve i frihed, mente han, under de bedste love. Det vil ikke kunne undre nogen,⁵ dersom nu også Hipparinos ved en guds indskydelse har udviklet samme politiske opfattelse som han og samme sindelag.⁶ Men måden som denne opfattelse udviklede sig på,⁷ den er det umagen værd at lytte til for både ung og gammel. Jeg vil forsøge at gå det igennem for jer forfra. Øjeblikket er inde.⁸</p>	<p>Ἐπεστείλατέ μοι νομίζειν δεῖν τὴν δianoian ὑμῶν εἶναι τὴν αὐτὴν ἣν εἶχεν καὶ Δίων, καὶ δὴ καὶ κοινωνεῖν διεκελεύεσθέ μοι, καθ' ὅσον οἴός τέ εἰμι ἔργῳ καὶ λόγῳ. ἐγὼ δέ, εἰ μὲν δόξαν καὶ ἐπιθυμίαν τὴν αὐτὴν ἔχετε ἐκείνῳ, σύμφημι κοινωνήσειν, εἰ δὲ μὴ, βουλεύσεσθαι πολλάκις. τίς δ' ἦν ἡ ἐκείνου δianoia καὶ ἐπιθυμία, σχεδὸν οὐκ εἰκάζων ἀλλ' ὡς εἰδὼς σαφῶς εἴποιμ' ἄν. ὅτε γὰρ κατ' ἀρχὰς εἰς Συρακούσας ἐγὼ ἀφικόμεν, σχεδὸν ἔτη τετταράκοντα γεγονώς, Δίων εἶχε τὴν ἡλικίαν ἣν τὰ νῦν Ἴππαρίνος γέγονεν, καὶ ἦν ἔσχεν τότε δόξαν, ταύτην καὶ διετελέσειν ἔχων, Συρακοσίους οἴεσθαι δεῖν ἐλευθέρους εἶναι, κατὰ νόμους τοὺς ἀρίστους οἰκοῦντας· ὥστε οὐδὲν θαυμαστὸν εἶ τις θεῶν καὶ τοῦτον εἰς τὴν αὐτὴν δόξαν περὶ πολιτείας ἐκείνῳ γενέσθαι σύμφρονα ποιήσειεν. τίς δ' ἦν ὁ τρόπος τῆς γενέσεως αὐτῆς, οὐκ ἀπάξιον ἀκοῦσαι νέῳ καὶ μὴ νέῳ, πειράσομαι δὲ ἐξ ἀρχῆς αὐτὴν ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς διεξελεθῆν· ἔχει γὰρ καιρὸν τὰ νῦν.</p>

1. **“og derfor”**: *καὶ δὴ καί* betyder næppe “derfor” trods Morrøws, Souilhés og Irmschers tilsvarende oversættelser. Normalt vil partikelkombinationen angive tilføjelsen af en vigtig ting (“og især” eller “og navnlig”) eller lidt svagere en almindelig, let understreget overgang fra et emne til et andet.¹⁶⁷ Den mest rammende oversættelse er Posts “in this connection”, Ræders “og desuden” eller (elegant) Brissons “tout naturellement”. Stolpes ligeledes simple “och ... också” svarer fint til den svage overgang. Brug af konnektorer som “derfor”, der bygger på fortolkning og således ikke står eksplicit i teksten, er i princippet mulig i en oversættelse;¹⁶⁸ det er endda meget muligt, at denne type *eksplicitering* er et af de såkaldte “oversættelsesuniversaler”, dvs. et eller andet tekstfænomen, som helt naturligt forøges fra kildetekst til måltekst (f.eks. simplifikation, fjernelse af tvetydighed, fjernelse af gentagelser i den oprindelige [kildesprogets] tekst og overdrivelse af typiske træk i målsproget).¹⁶⁹ Men det er uhyggelig svært at håndtere; og i en filosofisk tekst bør man efter min mening som udgangspunkt afholde sig fra at bruge det.

2. **“Jeg for mit vedkommende — igen og igen!”**: Jeg mener, at der er flere problemer i denne passage:

(a) *σύμφημι κοινωνήσειν* kan ikke betyde “bekræfte, at vi skal stå sammen”, men snarere “jeg går med til at hjælpe/stå jer bi”. Morrow “I agree to join with you”, Post “My reply is that I will aid”, Souilhé “je consens à collaborer”, Stolpe “går jag gärne med på att ansluta mig”, Irmscher “daß ich zur Mitarbeit bereit bin” og Ræder “gaar jeg ind paa at staa jer bi”.

(b) Det er ikke “vi”, men “jeg”, der skal overveje situationen grundigt (*πολλάκις*).

166. Pl., *Ep.* VII 323d-324b.

167. Denniston (1954²) 253-57.

168. Lundquist (2007⁴) 12-13. Oversætteren skriver til mig (personlig korrespondance, februar 2016): “Mit ‘derfor’ er ikke en oversættelse af *kai de kai* alene, men en gengivelse eller dansk udtryksmåde for den plads og mening, som dette *kai de kai* har i sammenhængen.”

169. Mauranen & Kujamäki (2004); Zufferey & Cartoni (2014).

(c) Det er uheldigt og unødvendigt at oversætte *κοινωνήσειν* anderledes, end det skete umiddelbart ovenfor (“at vi skal stå sammen” vs. “at gøre fælles sag med”), eftersom de tydeligvis angiver det samme i sammenhængen og er at betragte som et motiv for hele brevet.

3. “Hvordan Dion — sige det klart:”: Jeg mener også, at der er flere problemer i denne passage:¹⁷⁰

(a) Glosen “spørgsmål” er en fortolkning uden grundlag i teksten (tilsyneladende fungerer den som oversættelsen af *διάνοια*, som imidlertid allerede er blevet benyttet i verbalformen “opfattede”), og i den danske tekst er det uklart, hvad der henvises til. Problemet opstår vist netop ved ændringen til en verbalform, en oversættelsesmetode, der altid kræver grundige overvejelser.¹⁷¹ — I øvrigt blev *διάνοια*, som er en filosofisk vigtig term,¹⁷² umiddelbart ovenfor oversat med “holdning”.

(b) I oversættelsen lyder “sine egne mål”, som om det er afhængigt af “opfattede”, men i den græske tekst er de to sideordnede, filosofisk væsentlige gloser (*τίς δ’ ἦν ἡ ἐκείνου διάνοια καὶ ἐπιθυμία ...*).

(c) *σχέδόν* er ikke med i oversættelsen, men det er vigtigt for tonen.¹⁷³ Se *LSJs* (s.v. *σχέδόν*) præcise beskrivelse: “freq. used to soften a positive assertion with a sense of modesty, sts. of irony”. Medtaget på forskellige måder af f.eks. Brisson “je pense pouvoir le dire ...” og Irmscher “glaube ich nicht bloß vermutungsweise ...”

(d) *ὡς* er ikke medtaget i *PSV*, men det er næppe irrelevant. Glosen understreger således enten den subjektive styrke (dvs. det er *forfatterens* viden) eller den subjektive usikkerhed (dvs. forfatteren mener selv at vide det). Dette ville formentlig allerede have været udtrykt, hvis *PSV* havde taget hensyn til *σχέδόν*.

170. Om de følgende punkter skriver *PSVs* oversætter til mig (personlig korrespondance, februar 2016): “Du savner *saphos*, du savner *skhedon* og adskilligt mere. Mit forsøg var at fremskrive det i den ryt-miserede gengivelse af stedet, derfor [...] valgte jeg ‘gisner’, for mig et kort udtryk for, at dette fra min (brevskriverens) side ‘ikke lige er noget, jeg går og tror’. Og jeg fremkalder et sammenstød med *eipoimi*, der jo hører tæt sammen med *eidos*: Hvis jeg *ved* det klart, kan jeg også *sige* det klart! Dette kommer til udtryk i det samlede ordvalg, hvor hvert ord deler ud af sin egen betydning til de omgivende.”

171. Se Lundquist (2007⁴) 46.

172. Se Ast (1835-1838, vol. I) 487-91 og des Places (1964, vol. I) 131-32.

173. Herom også Novotny (1930) 144.

(e) σαφῶς lægger sig næppe til εἴποιμ' ἄν, men til εἰδῶς. Oversætterne (Bury, Ræder, Morrow, Post, Brisson, Irmscher) synes i øvrigt at være enige om dette, idet Souilhé dog er tvetydig.

(f) Punktum i oversættelsen efter “jeg ved det” og før “Lad mig sige det klart” gør passagen misvisende. I konteksten bliver det, der siges “klart” i den danske oversættelse, at han besøgte Syrakus (jvf. oversætterens kolon), da han var fyrrer, men det er jo Dions δίανοια og ἐπιθυμία, der tales om.

4. **“Hans opfattelse dengang forblev hos ham alle dage”**: Oversætteren bruger nu samme betegnelse (“opfattelse”, “opfatte”) for δόξα som før for δίανοια, og δίανοια er desuden allerede ovenfor blevet oversat med både “holdning” og “opfattede”. Begge gloser er filosofisk vigtige.

5. **“Det vil ikke kunne undre nogen”**: Oversætteren udelader ὥστε, så læseren kan ikke se den følge, der er udtrykt i den græske tekst. Alle andre oversættelser, som jeg har set på, har oversat dette ord.

6. **“har udviklet samme politiske opfattelse som han og samme sindelag”**: Det er efter min mening ikke korrekt at sidestille τὴν αὐτὴν δόξαν περὶ πολιτείας og σύμφρονα (*adj.*). “Sindelag” skal henføre netop til “den samme mening om *politeia*”. Ræders oversættelse er klodset, men præcis: “skulle vække sympati for den samme Mening om Statsordningen”. Se f.eks. Morrow “to the same mind that Dion had about government”, Souilhé “qu’une divinité ait conformé les idées politiques d’Hipparinos à celles de Dion”, Brisson “qu’un dieu ait fait qu’Hipparinos s’accorde avec Dion sur la façon de concevoir l’organisation politique” og Stolpe “om en gud såg till att Hipparinos fick samma åsikt som Dion om hur en stat ska organiseras”. Se dog Post “led to the same conclusion and to come to agree with Dion’s political creed”.

7. **“Men måden som denne opfattelse udviklede sig på, ...”**: Det lyder i oversættelsen, som om der tales om Hipparinos’ opfattelse, men det er jo Dions, der henføres til.

8. **“Øjeblikket er inde”**: Denne oversættelse lyder nok for højestemt på dansk. Det græske betyder vel blot: “Dette er et godt tidspunkt (for det)” eller “Nu er et udmærket tidspunkt til at ...”. Morrow “and since the present occasion seems appropriate”, Souilhé “les circonstances présentes en fournissent l’occasion”, Irmscher “Jetzt scheint mir dazu

die geeignete Gelegenheit” og Ræder “for nu er det den rette Tid dertil”. Post “for the moment is opportune” er måske mere lig *PSV*.¹⁷⁴

Denne passage med mine kommentarer illustrerer trods den begrænsede længde mange af de problemer, som jeg har gennemgået i denne artikel, og som efter min mening er repræsentative for *PSV*.

4. Konklusion

Alt dette åbner op for nogle væsentlige spørgsmål. De mest grundlæggende og generelle er følgende:

1. Hvor meget og hvad skal der til, for at en ny klassikeroversættelse er en god idé?
2. Hvilken grad af forberedelse er der behov for?
3. Hvordan bør og kan man sikre sig mest muligt imod fejl og mangler?
4. Og hvordan skal man gennemføre processen?

Spørgsmål 1 kan næppe besvares enkelt og entydigt. Man kan naturligvis sige, at mangel på en oversættelse er en tilstrækkelig begrundelse, men det er ikke en nødvendig begrundelse. Det faktum, at der allerede findes oversættelser af et værk, er ikke i sig selv en hindring. Otto Steen Dues oversættelser af *Iliaden* og *Odysséen* har fået stor og fortjent opmærksomhed og ros, men de har ikke *erstattet* Christian Wilsters snart 200 år gamle oversættelser. Man kan f.eks. udmærket mene, at poesien i Wilsters er bedre end Dues, men samtidig mene, at Due på flere måder har ramt det særegne homeriske sprog bedre end Wilster. Man kan i det hele taget hævde, at de to oversættere har haft forskellige tilgange og mål. De to oversættelser kan fungere, inspirere og påvirke forskellige mennesker og i forskellige sammenhænge, og man behøver ikke foretage en værdidom; den ene er i sådanne passager ikke nødvendigvis dårligere end den anden. En anden sag er så, at kvalitetsforskellen til tider er så stor, at én bestemt af to eksisterende oversættelser faktisk må foretrækkes.

174. *PSV*s oversætter siger selv (personlig korrespondance, februar 2016): “*ekhei gar kairon ta nyn* er ikke i sig selv højtidsfuldt, men et ganske hverdagsagtigt udtryk; men anbringelsen gør det betydningsfuldt. Det prøvede jeg at finde udtryk for. På mit danske er der ingen svulstighed i at sige ‘øjeblikket er inde.’”

Jeg vil således hævde, at der findes tre overordnede grunde til, at en ny oversættelse kan være værdifuld: (a) at der ikke allerede *eksisterer* en oversættelse af teksten; (b) at man kan *forbedre* en allerede eksisterende oversættelse, f.eks. hvis den er fejlagtig, eller hvis den er så gammel, at dens sprog ikke længere gengiver originalen retvisende; (c) at man kan bidrage med noget *nyt*, som den anden oversættelse ikke indeholder. Det vil være en anden oversættelsesvinkel (f.eks. domesticerende eller fremmedgørende, kildesprogs- eller målsprogsorienteret, eller ved at producere nye udenomsværker), som netop derved skaber muligheden for, at en given tekst kommer til at indgå naturligt i målsprogets litteratur og kultur på en måde, som den tidligere oversættelse ikke gjorde. Jeg mener, det må være et krav til en oversætter fra et sagligt synspunkt, at han kan pege på og opfylde en af disse begrundelser, hvis hans oversættelse skal tages alvorligt. Dertil kommer naturligvis, at tilgængelighed kan spille en rolle, og man kan forestille sig bogserier, som ønsker sine egne oversættelser, men det sidste er sjældent i et lille land som Danmark, og disse sidste grunde er praktiske, ikke faglige/saglige.

Spørgsmål 2 og 3 er mere konkrete, og de må kunne besvares, hvis man vil tages alvorligt som oversætter. Jeg vil hævde, at jeg i afsnit 2 har fremhævet en række grundlæggende elementer, som hører under disse spørgsmål, men de er ikke nødvendigvis dækkende. De skal udbygges og suppleres på baggrund af erfaringer med nye former for oversættelse.

Spørgsmål 4 besvares primært ved at leve op til svarene på spørgsmål 1-3. Imidlertid vil jeg på baggrund af nærværende og den tidligere artikel¹⁷⁵ udvide spørgsmålet. Den type oversættelser, som filologer i tidens løb har foretaget med udgangspunkt i en solid grundviden (dvs. den, jeg diskuterede ovenfor i afsnit 2), skal naturligvis ikke erstattes. Jeg mener imidlertid, at vi kan drage stor fordel af en ny type oversættelse: en *forskningsoversættelse*. Denne oversættelse skal foretages på baggrund af stor forskningsviden: (1) om forfatteren og teksten; (2) om emnet mere generelt og de særlige problemer, det giver oversætteren; (3) om den historiske situation, som teksten er blevet skabt i; (4) om receptionshistorien; (5) om forskningslitteraturen; (6) om kildesproget og de særegne træk, der er relevante for den givne oversættelse; (7) om målsproget og den stil og det ordvalg, der er særligt relevante for den givne tekst; (8) et omfattende kendskab til oversættelsesteori(er) og kundskaberne til at afgøre, hvilken

175. Bloch (2016a).

der vil fungere bedst i en given situation; og givet om adskillige andre emner. Sådanne krav kan man også i dag stille til oversættelser. Men dertil skal den leve op til de krav (f.eks. teori og metode), som man må stille til et stykke humanistisk forskning (som beskrevet i forrige artikel), formentlig i en tillempet udgave, men inden for forskningens grænser. Sagen er, at denne oversættelsesform mig bekendt endnu ikke findes, men skal udvikles. Klassikeroversættelser har i den forstand været primitive, og vi klassiske filologer og oversættere fra græsk og latin har ikke fulgt med i de oversættelsesstudier, som er nået langt siden midten af det 20. århundrede. Jeg ser det som et væsentligt mål, at vi skaber en egentlig forskningsoversættelse, der kan fungere som både forskning og formidling.

5. Efterord: svar til tre kritikere

To kritikere af denne artikel har sendt mig følgende, helt grundlæggende kritik:

Oversættelse må nødvendigvis være et kunstnerisk arbejde. Som det netop så tydeligt demonstreres i artiklens hoveddel, skal der i oversættelsesarbejdet nødvendigvis tages hensyn til så mange indbyrdes stridende elementer at en oversættelse aldrig kan blive andet end en personlig tolkning. At kalde den forskning, ville implicere at den giver en retvisende gengivelse af originalen, hvilket selvsagt er en illusion. Uanset hvilken form for oversættelse man vælger, må man renoncere på nogle krav for at opfylde andre.

Hermed udtrykkes klart de to synspunkter, som formentlig vil være mange læses: (1) Mine standpunkter og forslag tager den kunstneriske del ud af oversættelse, hvilket jeg forstår sådan, at oversætteren tillades mindre eller ingen kreativitet; (2) oversættelse er så personlig en sag, at forskningsoversættelse aldrig kan lade sig gøre, fordi dens krav er urealistiske, og fordi den implicerer "en retvisende gengivelse af originalen, hvilket selvsagt er en illusion".¹⁷⁶ De to punkter hænger naturligvis sammen, men jeg behandler dem separat.

Til det første svarer jeg, at et kunstnerisk/kreativt arbejde *ikke* implicerer, at forskning samtidig og i samme sag er umulig. Selvfølgelig er oversættelse til dels en kunstnerisk proces, der blandt andet drives af fantasi, kreativitet og noget svært håndgribeligt, og ikke alle vil være lige dygtige. Man behøver på ingen måde tage "kunsten" ud af

176. Tilsvarende synspunkter findes i Hasselbalch (1999b) 7-8.

oversættelse.¹⁷⁷ Men der er ikke i sig selv en modsætning imellem det kunstneriske/kreative og den stringente forskning. Tværtimod hører kreativitet og fantasi til de vigtigste dele, ikke blot i den første fase af en forskningsproces, hvor idéer opstår og udvikles, men også i løbet af den efterfølgende proces med bedømmelse og udnyttelse af data, analyse og argumentation.¹⁷⁸ Venuti har efter min mening vist vejen i forbindelse med oversættelse (dog uden at videreudvikle idéerne), når han eksplicit benytter eksisterende litteratur på målsproget til at afgøre den rette stil for en given oversættelse.¹⁷⁹ Men hvis man i udgangspunktet antager, at kunstnerisk står i modsætning til forskning, er resultatet også givet: Man vil nægte, at en forskningsoversættelse kan være en fordel — og måske vil den ikke engang være mulig. Eftersom jeg netop tager som udgangspunkt for mit arbejde, at en forskningsoversættelse både er mulig og gavnlig, er der formentlig tale om helt fundamentale, ideologiske forskelle på min og kritikernes opfattelse af oversættelse og vores mulige tilgange til den som disciplin. Jeg vil omvendt aldrig benægte — som jeg også siger i artiklen —, at der er mange andre tilgange til oversættelse end den, jeg foreslår.

Til det andet svarer jeg, at jeg er grundlæggende uenig. At oversættelse skal tage hensyn til “mange, indbyrdes stridende elementer”, gør den netop qua kompliceret fænomen egnet som forskningsgenstand uanset resultatet af forskningsprocessen. En sådan forskningsproces søger størst mulig klarhed ud fra de metoder, teorier, strategier og forskellige redskaber, som jeg har gennemgået i nærværende og i den foregående

177. Otto Steen Due har udtrykt det i en næsten ekstrem variant (i Hasselbalch [1999a] 145): “Oversættelse bør være kunst. Men også her er mange kaldet og få udvalgte. Meget kan læres, men ikke alt.” Mere ydmyge betragtninger er at finde i Frame (1989) 70.

178. Herom f.eks. King & Keohane & Verba (1994) 12: “Social science research at its best is a creative process of insight and discovery taking place within a well-established structure of scientific inquiry. The first-rate social scientist does not regard a research design as a blueprint for a mechanical process of data-gathering and evaluation. To the contrary, the scholar must have the flexibility of mind to overturn old ways of looking at the world, to ask new questions, to revise research designs appropriately, and then to collect more data of a different type than originally intended. However, if the researcher's findings are to be valid and accepted by scholars in this field, all these revisions and reconsiderations must take place according to explicit procedures consistent with the rules of inference. A dynamic process of inquiry occurs within a stable structure of rules.” *Mutatis mutandis* forventer jeg, at dette også passer perfekt til en udviklet forskningsoversættelse.

179. Se fremgangsmåderne og teorierne bag i Venuti (1998) og (2008²).

artikel.¹⁸⁰ Fuldstændig sikker viden og klarhed er umulige krav til al forskning,¹⁸¹ men stræben efter at nå så langt som muligt for at leve op til dem, er de ægte krav til humanistisk forskning. Mit mål med en forskningsoversættelse vil således *ikke* være at reducere dette “personlige”, men derimod at sørge for, at det personlige spiller sammen med forskningsprocessen. Det er ikke svært at nævne forskningsartikler, som forholder sig på præcis den måde til deres genstand og i øvrigt uden problemer kan kaldes “kunstneriske”,¹⁸² og jeg har netop ovenfor fremhævet det væsentlige i en kreativ tilgang til processen selv. Man kan synes, dette er en dårlig vej for oversættelsesteori og -praksis, men det er i hvert fald en forskningsvej, som jeg har defineret den i de to artikler.

Ligeledes er jeg uenig, når kritikerne siger: “At kalde den [dvs. oversættelse] forskning, ville implicere at den giver en retvisende gengivelse af originalen, hvilket selvsagt er en illusion”. Jeg mener, at implikationen er en helt anden. For jeg er helt enig i, at en “retvisende gengivelsen af originalen” er umulig, hvis man hermed mener, at man simpelthen har gengivet originalen objektivt perfekt; jeg tvivler på, at nogen oversætter eller teoretiker ville tage sådan et standpunkt.¹⁸³ Jeg mener imidlertid, at der ligger et misforstået begreb om forskning bag kritikken. At kalde oversættelse forskning ville således i min forståelse betyde, at man bruger veldefinerede teorier, metoder, strategier og de tidligere nævnte redskaber fra forskningen til at gennemføre processen, hvilket har været hovedpunktet i nærværende og ikke mindst i artiklen i *AIGIS* 16.1. På dette

180. Se i øvrigt King & Keohane & Verba (1994) 37: “The distinctive contribution of science is to present a set of procedures for discovering the *answers* to appropriately framed descriptive and causal questions.” Disse “descriptive and causal questions” kunne meget vel også formuleres til oversættelse.

181. King & Keohane & Verba (1994) 31-32: “All knowledge and all inference — in quantitative and in qualitative research — is uncertain. [...] All good social scientists — whether in the quantitative or qualitative traditions — report estimates of the uncertainty of their inferences. Perhaps the single most serious problem with qualitative research in political science is the pervasive failure to provide reasonable estimates of the uncertainty of the investigator’s inferences.” Dette er ikke mindre sandt for humanistisk videnskab.

182. Tre falder mig umiddelbart ind: (1) Ebbesen (1996), som vil sammenligne den filosofiske tradition i hhv. den vesteuropæiske og den græske verden, idet han gør det ved at lade hhv. en latiner og en græker tale direkte til os. (2) Dennett (1978b), som undersøger de filosofisk/videnskabelige problemer ved identitet og bevidsthed ved at “opfinde” en erstatningskopi af sin hjerne, så han i princippet kan skifte frem og tilbage imellem to forskellige hjerner. (3) Nagel (1974), som undersøger samme problemstillinger ved at prøve at se situationen fra en flagermus’ perspektiv.

183. Biguenet & Schulte (1989b) vii: “All translators agree that the perfect translation remains an impossibility.”

punkt er jeg mere på linje med oversætteren og oversættelsesteoretikeren Gregory Rabassa; blot mener jeg, at vi må fokusere meget mere på at udvikle forskningsredskaberne, så vi har de bedst tænkelige muligheder.¹⁸⁴

Endelig er jeg uenig i den sidste pointe i den ovenfor citerede passage: at det er et problem, at ét valg er et fravalg af noget andet. Oversættelse vil her ikke være anderledes end anden forskning. Et forskningsspørgsmål vil ofte være så stort og/eller kompliceret, at det er umuligt ikke at “renoncere på nogle krav for at opfylde andre”. Hvis jeg f.eks. ønsker at undersøge fænomenet “hukommelse” fra et historisk perspektiv, må jeg nødvendigvis ignorere/udelade visse perioder og tænkere, hvis jeg nogensinde skal blive færdig, vel vidende, at det med stor sandsynlighed vil have (forhåbentlig ikke for stor) betydning for resultatet.¹⁸⁵ Kunsten er at behandle en tilstrækkelig eller repræsentativ mængde materiale.

Det simple svar på kritikken er derfor i virkeligheden, at vi tilsyneladende er fundamentalt uenige: dels om mulighederne for forskningsoversættelse, dels om forskningens natur. Dette betragter jeg som en ideologisk uenighed, som er grundlæggende og ikke nemt kan løses. Jeg har naturligvis intet problem med de nævnte tilgange,¹⁸⁶ men har beskrevet i disse to artikler, hvorfor jeg mener, at min tilgang er mulig og potentielt gavnlig. Det sidste kan først afgøres endeligt, når forskningsoversættelsen er blevet udviklet og afprøvet.

En tredje kritiker har over for mig fremsat et synspunkt, der ikke ligger langt fra ovenstående, men dog adskiller sig ved at fokusere på ét enkelt punkt: forholdet imellem oversættelsesteori og oversættelse i praksis, især oversættelse af “litterære tekster”. Ifølge kritikeren er *translation studies* ubrugelige eller i bedste fald ligegyldige i sådanne sager, og den enkelte, fremragende oversætter af litterære værker står i et modsætningsforhold til “translatologen” (en negativ betegnelse for en oversættelses-

184. Rabassa (1989) 12: “The translator can never be sure of himself, he must never be. He must always be dissatisfied with what he does because ideally, platonically, there is a perfect solution, but he will never find it. He can never enter into the author’s being and even if he could the difference in languages would preclude any exact reproduction. So he must continue to approach, nearer and nearer, as near as he can, but, like Tantalus, at some practical point he must say ne plus ultra and sink back down as he considers his work done, if not finished (in all senses of the word).”

185. Eksemplet er Bloch (2007). Som jeg siger i begyndelsen af afsnit 3 ovenfor, er nærværende artikel faktisk også et eksempel.

186. Se Bloch (2016a) 7n11, hvor jeg netop eksplicit fremhæver dette.

teoretiker). Hovedpunktet i kritikken er imidlertid, at moderne *translation studies* (translatologi) slet ikke beskæftiger sig med "litterær oversættelse" og dermed ikke kan gøre noget fornuftigt med den gren af oversættelse, som jeg også ønsker at beskæftige mig med.

Hertil kan for det første siges, at der findes folk, som vil hævde, at det slet ikke er en relevant adskillelse, eftersom de basale problemer hævdes at være de samme for alle oversættelser.¹⁸⁷ Dette er kontroversielt, og jeg tvivler selv på, at det er helt rigtigt, om end forskellen næppe er så stor, som man ofte har villet gøre den. Men for det andet — og vigtigere — er det direkte forkert, at *translation studies* ikke fokuserer på litterær oversættelse. Det er i virkeligheden en simpel, bibliografisk pointe, der nemt kan demonstreres ved henvisninger til mængder af forskningslitteratur samt disses bibliografier og egne henvisninger.¹⁸⁸

Det er rigtigt, at oversættelse og oversættelsesteori ofte ikke har spillet godt sammen, men jeg drager præcis den modsatte konklusion af kritikerens: En ændring af dette forhold vil være en stor fordel for oversættelse som genre og for oversættelsers generelle status, og forskningslitteraturen har allerede givet en række af redskaberne til sådan et sammenspil. Igen vurderer jeg således, at der er tale om en ideologisk uenighed, men i dette tilfælde mener jeg, at det grundlag, som kritikken bygger på, er direkte fejlagtigt.

6. Litteratur¹⁸⁹

Allen, E. & S. Bernofsky (eds.) (2013). *In Translation. Translators on Their Work and What It Means*, New York.

187. Hjørnager Pedersen (1999) 15: "Den [dvs. den litterære oversættelse] er ofte blevet set som en særlig kategori, der følger helt andre love end vulgære kommercielle oversættelser; men det har intet på sig. De basale sproglige operationer er de samme, hvad enten man oversætter en vaskepulverreklame eller en sonet af Shakespeare, ..."

188. F.eks. Biguenet & Schulte (1989b); Bassnett & Lefevre (1998); Boase-Beier & Holman (1998); Haselbalch (1999); Landers (2001); Baker & Saldanha (2009²); Baer (2011). Det kan også nævnes, at en *Oxford History of Literary Translation* i fem bind er under udgivelse. Se desuden henvisningerne ovenfor s. 14 n. 37.

189. Jeg bør som i den forrige artikel (Bloch [2016a]) bemærke, at jeg i nærværende artikel benytter den nyeste forskningslitteratur, og at PSV således ikke har haft mulighed for at tage hensyn til alle titler. Det ville dog ikke have været vanskeligt at argumentere for de samme pointer ved hjælp af litteratur, der er publiceret før 2009.

- Ast, F. (1835-1838). *Lexicon Platonicum, Sive vocum Platoniarum index, vols. I-III. vol. I: A-E (1835); vol. II: Z-O (1836); vol III: Π-Ω (1838)*, Leipzig.
- Baer, B.J. (ed.) (2011). *Contexts, Subtexts and Pretexts: Literary translation in Eastern Europe and Russia*, Amsterdam & Philadelphia.
- Baker, M. (2011²). *In Other Words. A Coursebook on Translation*, London & New York (1. ed. 1992).
- Baker, M. G. Saldanha (eds.) (2009²). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Milton Park, Abingdon & New York (1. ed. 1998).
- Balansard, A. & I. Koch (eds.) (2013). *Lire les dialogues, mais lesquels et dans quel ordre? Définitions du corpus et interprétations de Platon*, Sankt Augustin.
- Bassnett, S. (2011). *Reflections on Translation*, Bristol & Buffalo & Toronto.
- Bassnett, S. & A. Lefevre (eds.) (1998). *Constructing Cultures: Essays on Literary Translation*, Clevedon & Bristol & Ontario & Artamon & Johannesburg.
- Beresford, A. (trans.) (2005). *Plato: Protagoras and Meno*, Translated by A. Beresford, With an Introduction by L. Brown, London.
- Bermann, S. & C. Porter (eds.) (2014). *A Companion to Translation Studies*, Malden, MA.
- Bernofsky, S. (2013). "Translation and the Art of Revision", i Allen & Bernofsky (2013) 223-33.
- Biguenet, J. & R. Schulte (eds.) (1989a). *The Craft of Translation*, Chicago & London.
- Biguenet, J. & R. Schulte (1989b). "Introduction", i Biguenet & Schulte (1989a) vii-xvi.
- Bloch, D. (2007). *Aristotle on Memory and Recollection. Text, Translation, Interpretation, and Reception in Western Scholasticism*, Leiden & Boston.
- Bloch, D. (2011). "Platons 'respekt' for Protagoras", *AIGIS* 11.2: 1-12.
- Bloch, D. (2015). "Tekstkritiske udgaver og klassiske filologer. En analyse af udgaverne af de platoniske breve", *AIGIS* 15.2: 1-18.

- Bloch, D. (2016a). "Oversættelse og humanistisk forskning. — Med en diskussion af *Platons samlede værker i ny oversættelse* I-VI, udg. af Jørgen Mejer & Chr. Gorm Tortzen (København 2009-2015)", *AIGIS* 16.1: 1-57.
- Bloch, D. (2016b). "Til kamp for dyden. En note om ἀρετή i filosofien", *Aigis Supplementum V: Festskrift til Bent Christensen i anledning af hans 70 års fødselsdag*: 1-7.
- Bluck, R.S. (ed.) (1961). *Plato's Meno*, Edited with Introduction and Commentary, Cambridge.
- Boase-Beier, J. & M. Holman (eds.) (1998). *The Practices of Literary Translation: Constraints and Creativity*, Oxford & New York (ny udg. 2016, *non vidi*).
- Brisson, L. (trans.) (1987). *Platon: Lettres*, Traduction inédite, introduction, notices et notes, Paris.
- Brunse, N. (1994). "Litterær oversættelse", i Hjørnager Pedersen & Krogh-Hansen (1994) 79-92.
- Burnet, J. (ed.) (1907). *Platonis Opera, Tomus V: Tetralogiam IX Definitiones et Spuria continens*, Oxford.
- Bury, R.G. (ed.) (1929). *Plato in Twelve Volumes, vol. IX: Timaeus – Critias – Cleitophon – Menexenus – Epistles*, With an English Translation, Loeb Classical Library, Cambridge, Mass. & London.
- Cairns, D. (2013). "The Imagery of *Erôs* in Plato's *Phaedrus*", i Sanders & Thumiger & Carey & Lowe (2013) 233-50.
- Cassin, B. (ed.) (2014). *Dictionary of Untranslatables. A Philosophical Lexicon*, Translated by S. Rendall et al., Translation edited by E. Apter & J. Lezra & M. Wood, Princeton & Oxford (opr. fransk udgave *Vocabulaire européen des philosophies: Dictionnaire des intraduisibles* [Paris 2004]).
- Cooper, J.M. (ed.) (1997). *Plato: Complete Works*, Edited, with Introduction and Notes, by J.M. Cooper, Associate Editor D.S. Hutchinson, Indianapolis & Cambridge.
- Cornelli, G. (ed.) (2016). *Plato's Styles and Characters. Between Literature and Philosophy*, Berlin & Boston.

- de Vries, G.J. (1969). *A Commentary on the Phaedrus of Plato*, Amsterdam.
- Dennett, D.C. (1978a). *Brainstorms. Philosophical Essays on Mind and Psychology*, Cambridge, Mass. & London.
- Dennett, D.C. (1978b). "Where Am I?", i Dennett (1978a) 310-23.
- Denniston, J.D. (1954²). *The Greek Particles*, Oxford (1. ed. 1934).
- des Places, É. (ed.) (1964). *Platon. Oeuvres complètes, Tome XIV: Lexique de la langue philosophique et religieuse de Platon: 1re partie (A-Λ); 2e partie (M-Ω)*, Paris.
- Dickey, E. (1996). *Greek Forms of Address. From Herodotus to Lucian*, Oxford.
- Dimitriu, R. (2009). "Translators' Prefaces as Documentary Sources for Translation Studies", *Perspectives: Studies in Translatology* 17: 193-206.
- Duke, E.A. & W.F. Hicken & W.S.M. Nicoll & D.B. Robinson & J.C.G. Strachan (eds.) (1995). *Platonis Opera, Tomus I: Tetralogias I-II continens*, Oxford.
- Ebbesen, S. (1996). "Greek and Latin Medieval Logic", *Cahiers de l'Institut du Moyen-Âge Grec et Latin* 66: 67-95 (genoptrykt i Ebbesen [2008] 137-156).
- Ebbesen, S. (2008). *Greek-Latin Philosophical Interaction. Collected Essays of Sten Ebbesen*, vol. 1, Aldershot.
- Engberg-Pedersen, T. (2010). "[Anmeldelse af:] *Platon I. Samlede værker i oversættelse*, Udgivet af Jørgen Mejer og Chr. Gorm Tortzen (København 2009)", *Biblianas elektroniske nyhedsbrev* 18, 13.12.2010.
- Ferrari, G.R.F. (1987). *Listening to the Cicadas. A Study of Plato's Phaedrus*, Cambridge.
- Fierro, M.A. (2016). "The Myth of the Winged Chariot in the *Phaedrus*: A Vehicle for Philosophical Thinking", i Cornelli (2016) 47-62.
- Forster, M. (2002). "Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher", i E.N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2002 Edition), URL = <http://plato.stanford.edu/entries/schleiermacher/> (link efterprøvet 16. august 2016).
- Fowler, R.L. (2011). "Mythos and Logos", *Journal of Hellenic Studies* 131: 45-66.

- Frame, D. (1989). "Pleasures and Problems of Translation", i Biguenet & Schulte (1989a) 70-92.
- Gill, C. (1998). "Review Article. Translating Plato", *Phronesis* 43: 197-206.
- Gregersen, H. & Chr. G. Tortzen (2015). "Interview med Christian Gorm Tortzen, hovedredaktør af Platons samlede værker I-VI", *Logos: Klassikerforeningens medlemsblad* 3, oktober 2015: 58-65.
- H&R I = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1932). *Platons Skrifter. Bind 1: Protagoras, Ion, Hippias Minor, Laches, Charmides, Lysis, Euthyfron, Sokrates' Forsvarstale, Kriton*, København.
- H&R II = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1933). *Platons Skrifter. Bind 2: Euthydemos, Hippias Maior, Gorgias, Menexenos, Menon*, København.
- H&R III = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1934). *Platons Skrifter. Bind 3: Kratylos, Symposion, Faidon*, København.
- H&R IV = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1934). *Platons Skrifter. Bind 4: Staten (1)*, København.
- H&R V = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1935). *Platons Skrifter. Bind 5: Staten (2)*, København.
- H&R VI = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1936). *Platons Skrifter. Bind 6: Faidros, Theaitetos, Parmenides*, København.
- H&R VII = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1939). *Platons Skrifter. Bind 7: Sofisten, Statsmanden, Filebos*, København.
- H&R VIII = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1940). *Platons Skrifter. Bind 8: Timaios, Kritias, Breve*, København.
- H&R IX = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1940). *Platons Skrifter. Bind 9: Lovene (1)*, København.
- H&R X = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1941). *Platons Skrifter. Bind 10: Lovene (2), Epinomis, Theages, Rivalerne, Hipparchos, Alkibiades 1, Alkibiades 2, Kleitofon, Minos, Epigrammer*, København.

- Hamilton, E. & H. Cairns (eds.) (1963²). *The Collected Dialogues of Plato, Including the Letters*, With Introduction and Prefatory Notes, New York (1. ed. 1961).
- Harbsmeier, M. & J. Kitzbichler & K. Lubitz & N. Mindt (eds.) (2008). *Übersetzung antiker Literatur. Funktionen und Konzeptionen im 19. und 20. Jahrhundert*, Berlin & New York.
- Hasselbalch, I. (ed.) (1999a). *Glas kaster skygge – om litterær oversættelse*, København.
- Hasselbalch, I. (1999b). “Forord”, i Hasselbalch (1999a) 7-8.
- Hastrup, T. (1969²) (trans.). *Platon: Protagoras, en dialog*, København (1. ed. 1954).
- Hjørnager Pedersen, V. (1999). “Oversættelse — et vue”, i Hasselbalch (1999a) 11-22.
- Hjørnager Pedersen, V. & N. Krogh-Hansen (eds.) (1994). *Oversættelsehåndbogen*, København.
- Ingvorsen, M. & P. Øhrgaard (eds.) (2013). *Oversættelse*, Århus.
- Irmischer, J. (trans.) (1960). *Platon: Briefe*, Übersetzt und eingeleitet, Berlin.
- Jakobsen, A.L. (ed.) (1994a). *Translating LSP Texts. Some Theoretical Considerations*, Copenhagen.
- Jakobsen, A.L. (1994b). “Towards a Definition of Translation Types”, i Jakobsen (1994a) 33-56.
- Jantzen, J. (2008). “... daß ich nämlich sterben will, wenn der Platon vollendet ist‘. Schleiermachers Übersetzung des Platon”, i Harbsmeier & Kitzbichler & Lubitz & Mindt (2008) 29-48.
- Jowett, B. (trans.) (1953⁴). *The Dialogues of Plato*, Translated into English with Analyses and Introductions, vol. I, Oxford (1. ed. 1871).
- Jowett, B. (trans.) (1871). *The Dialogues of Plato*, Translated into English with Analyses and Introductions, vol. III Oxford.
- King, G. & R.O. Keohane & S. Verba (1994). *Designing Social Inquiry. Scientific Inference in Qualitative Research*, Princeton, New Jersey.

- Kitzbichler, J. & K. Lubitz & N. Mindt (eds.) (2009a). *Dokumente zur Theorie der Übersetzung antiker Literatur in Deutschland seit 1800*, Berlin & New York.
- Kitzbichler, J. & K. Lubitz & N. Mindt (2009b). *Theorie der Übersetzung antiker Literatur in Deutschland seit 1800*, Berlin & New York.
- Klein, J. (ed.) (1965). *A Commentary on Plato's Meno*, Chapel Hill, North Carolina.
- Kucis, V. (ed.) (2013). *Translation in Theorie und Praxis*, Frankfurt.
- Kuhiwczak, P. & K. Littau (eds.) (2007). *A Companion To Translation Studies*, Clevedon & Buffalo & Toronto.
- Lamm, J.A. (2000). "Schleiermacher as Plato Scholar", *Journal of Religion* 80: 206-39.
- Lamm, J.A. (2013). "Plato's Dialogues as a Single Work of Art: Friedrich Schleiermacher's *Platons Werke*", i Balansard & Koch (2013) 173-188.
- Landers, C.E. (2001). *Literary Translation. A Practical Guide*, Clevedon & Buffalo & Toronto & Sydney.
- Lassen, A. (ed.) (2014). *Islændingsagaerne. Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, vols. I-V, Reykjavik.
- Lefevere, A. (1992a). *Translating Literature. Practice and Theory in a Comparative Literature Context*, New York.
- Lefevere, A. (ed.) (1992b). *Translation, History, Culture. A Sourcebook*, London & New York.
- Logie, J. (2004). "Lost in Translation. The Influence of 20th Century Literary Theory on Plato's Texts", *Rhetoric Society Quarterly* 34: 47-71.
- Lundquist, L. (2007⁴). *Oversættelse. Problemer og strategier, set i tekstlingvistisk og pragmatisk perspektiv*, Frederiksberg C (1. ed. 1994).
- Malmkjær, K. & K. Windle (eds.) (2011). *The Oxford Handbook of Translation Studies*, Oxford.
- Mauranen, A. & P. Kujamäki (eds.) (2004). *Translation Universals. Do They Exist?*, Amsterdam & Philadelphia.

- Morrow, G.R. (ed.) (1962). *Plato's Epistles, A Translation, with Critical Essays and Notes*, Indianapolis.
- Morrow, G.R. (trans.) (1997). "Letters", i Cooper (1997) 1634-76.
- Munday, J. (2012³). *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*, London & New York (1. ed. 2001).
- Nagel, T. (1974). "What Is It Like to Be a Bat?", *Philosophical Review* 83: 435-50.
- Nicholson, G. (1999). *Plato's Phaedrus. The Philosophy of Love*, West Lafayette, Ind.
- Novotny, F. (ed.) (1930). *Platonis Epistulae, Commentariis illustratae*, Prag.
- Porter, C. (2013). "Translation as Scholarship", i Allen & Bernofsky (2013) 58-66.
- Post, L.A. (trans.) (1963²). "Letters", i Hamilton & Cairns (1963²) 1560-1606.
- PSV I = Mejer, J. & Chr. G. Tortzen (eds.) (2009). *Platons samlede værker i ny oversættelse. Bind I: Euthyphron, Sokrates' forsvarstale, Kriton, Phaidon, Kratylus, Theaitetos, Sofisten*, København.
- PSV II = Mejer, J. & Chr. G. Tortzen (eds.) (2010). *Platons samlede værker i ny oversættelse. Bind II: Statsmanden, Parmenides, Philebos, Symposion, Phaidros, Alkibiades, Den anden Alkibiades*, København.
- PSV III = Mejer, J. & Chr. G. Tortzen (eds.) (2011). *Platons samlede værker i ny oversættelse. Bind III: Hipparchos, Rivalerne, Theages, Charmides, Laches, Lysis, Euthydemus, Protagoras, Gorgias, Menon, Den store Hippias, Den lille Hippias*, København.
- PSV IV = Mejer, J. & Chr. G. Tortzen (eds.) (2013). *Platons samlede værker i ny oversættelse. Bind IV: Ion, Menexenos, Kleitophon, Staten, Timaios, Kritias, Minos*, København.
- PSV V = Mejer, J. & Chr. G. Tortzen (eds.) (2014). *Platons samlede værker i ny oversættelse. Bind V: Lovene I-XII, Epinomis*, København.
- PSV VI = Mejer, J. & Chr. G. Tortzen (eds.) (2015). *Platons samlede værker i ny oversættelse. Bind VI: Breve, Definitioner, Om det retfærdige, Om dygtighed, Demodokos, Sisyphos, Eryxias, Axiochos, Halkyon, Epigrammer*, København.

- Pym, A. (2007). "Philosophy and Translation", i Kuhiwczak & Littau (2007) 24-44.
- Radice, W. & B. Reynolds (eds.) (1987). *The Translator's Art. Essays in Honour of Betty Radice*, Harmondsworth.
- Rée, J. (2001). "The Translation of Philosophy", *New Literary History* 32: 223-57.
- Rowe, C. (trans.) (2015). *Plato: Theaetetus and Sophist*, Cambridge.
- Ryan, P. (2012). *Plato's Phaedrus. A Commentary for Greek Readers*, Norman, Oklahoma.
- Rössler, M. *Se Schleiermacher* (2002).
- Sanders, E. & C. Thumiger & C. Carey & N. Lowe (eds.) (2013). *Erôs in Ancient Greece*, Oxford.
- Saunders, T.J. (1987). "The Penguinification of Plato", in Radice & Reynolds (1987) 152-62.
- Schleiermacher, F.D.E. (2002 [1813]). "Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens", i Schleiermacher (2002) 67-93 (foredrag holdt i 1813, først publiceret i det Preussiske Akademis skriftserie i 1816 [*non vidi*], dernæst i Schleiermacher (1838) 207-45, genoptrykt i Störig [1963] 38-70; nyudgivet i Schleiermacher [2002] 67-93, hvorfra genoptrykt i Kitzbichler & Lubitz & Mindt [2009a] 59-81).
- Schleiermacher, F.D.E. (1838). *Sämmtliche Werke, Dritte Abtheilung: Zur Philosophie, Zweiter Band*, Berlin.
- Schleiermacher, F.D.E. (trans.) (1855 [1804]). *Platons Werke*, I.1, Dritte Auflage, Berlin.
- Schleiermacher, F.D.E. (2002). *Kritische Gesamtausgabe*, Erste Abteilung: Schriften und Entwürfe, Band 11: *Akademievorträge*, herausgegeben von M. Rössler unter Mitwirkung von L. Emersleben, Berlin & New York.
- Schwartz, A. (2016). "Færdig med dyden: et modsynspunkt", *Aigis Supplementum V: Festskrift til Bent Christensen i anledning af hans 70 års fødselsdag*: 1-8.
- Schäffner, C. (2004). "Metaphor and Translation: Some Implications of a Cognitive Approach", *Journal of Pragmatics* 36: 1253-69.

- Sedley, D. & A. Long (trans.) (2010). *Plato: Meno and Phaedo*, Cambridge.
- Sharples, R.W. (ed.) (1985). *Plato: Meno*, Edited with an Introduction, Translation and Notes, Warminster.
- Sofer, M. (2013). *The Global Translator's Handbook*, Lanham, Maryland.
- Souilhé, J. (ed.) (1926). *Platon. Oeuvres complètes, Tome XIII — 1re partie: Lettres*, Texte établi et traduit, Paris.
- Stolpe, J. (trans.) (2009). *Platon. Skrifter. Bok 6: Den större Hippias / Alkibiades 1-2 / Hipparchos / Rivalerna / Theages / Kleitofon / Brev / Om det rätta / Om duglighet / Demodokos / Sisyfos / Eryxias / Axiochos / Definitioner / Halkyon / Epigram*, Översättning, förord och noter, Stockholm.
- Störig, H.J. (ed.) (1963). *Das Problem des Übersetzens*, Darmstadt.
- Sørensen, H.S. (1994). "Knowledge and LSP Translation. When Does a Translator Have to be Unfaithful? Some Cases of LSP Translation", i Jakobsen (1994a) 13-31.
- Thesleff, H. (1967). *Studies in the Styles of Plato*, Helsinki.
- Venuti, L. (1998). *The Scandals of Translation. Towards an Ethics of Difference*, London & New York.
- Venuti, L. (ed.) (2000). *The Translation Studies Reader*, London & New York.
- Venuti, L. (2008²). *The Translator's Invisibility. A History of Translation*, London & New York (1. ed. 1995).
- Waterfield, R. (2001). "Review Article. Translating Plato's *Republic*", *Polis* 18: 117-22.
- Waterfield, R. (trans.) (2005). *Plato: Meno and Other Dialogues. Charmides, Laches, Lysis, Meno*, Translated with an Introduction and Notes, Oxford.
- Weissbort, D. & A. Eysteinnsson (eds.) (2006). *Translation — Theory and Practice: A Historical Reader*, Oxford.
- Wilkinson, C.L. (ed.) (2013). *The Lyric of Ibycus*. Introduction, Text and Commentary, Berlin & Boston.
- Young, R.J.C. (2014). "Philosophy in Translation", i Bermann & Porter (2014) 41-53.

- Yunis, H. (2005). "Eros in Plato's *Phaedrus* and the Shape of Greek Rhetoric", *Arion* 13: 101-25.
- Yunis, H. (ed.) (2011). *Plato: Phaedrus*, Cambridge.
- Zeeberg, P. (2000). "Hver tid sin Saxo", *Bogens verden. Tidsskrift for litteratur og kultur* 82.4: 3-7.
- Zeeberg, P. (2003). "Saxo på dansk", *Mål og mæle* 3: 5-12.
- Zeeberg, P. (2004). "Translating Saxo", i Nyberg (2004) 13-22.
- Zufferey, S. & B. Cartoni (2014). "A Multifactorial Analysis of Explicitation in Translation", *Target. International Journal on Translation Studies* 26: 361-84.

Appendix 1: ἀρετή (udvalg)¹⁹⁰

Apologien

virkelig opgave 18a5

opgave 20b4

være blevet et ordentligt menneske (κεκτῆσθαι ἀρετήν) 29e5

blive et ordentligt menneske (2x) 30b3

fortrin 35a3

har bedre kvalifikationer (διαφέροντες ... εἰς ἀρετήν) 35b2

blive gode mennesker (ἐπιμελεῖσθαι ... ἀρετῆς) 41e5

Kriton

opføre sig rigtigt (ἀρετῆς ... ἐπιμελεῖσθαι) 45d8

en sand dydsapostel (ὁ τῇ ἀληθείᾳ τῆς ἀρετῆς ἐπιμελόμενος) 51a7

moral 53c7

Phaidon

moral 69a7

moralsk karakter 69b7

godhed 93b9

Kratylos

godt 386d6

gode egenskaber 395a7

en drift mod at blive bedre mennesker (τῇ περὶ ἀρετῆν ἐπιθυμία) 404a3

godhed 415a9

aretē 415c10

190. Appendix 1 er lavet i samarbejde med Adam Schwartz.

Charmides

dyd 158a1

Laches

er modigere (διαφέρει τῇ ἀρετῇ) 184c2

personlige kvaliteter 189b5

Lovene

perfektion 807c8

fuldkommenhed 953d5

Theaitetos

duelighed 145b1

lægger vægt på anstændighed (ἀρετῆς ... ἐπιμελεῖσθαι) 167c3

godhed 176b5

Sofisten

for at gøre dem til gode mennesker (ἀρετῆς ἕνεκα) 223a3

de andre dyder (τῆς ἄλλης ἀρετῆς) 247b2

Statsmanden

høj moral 301d1

gode sider 305b7

dyderne 306a8

godhed 306a8

Philebos

duelig 45e6

duelighed (τῶν ἀρετῶν) 49a1

jo bedre må man kalde ham (τοσοῦτω διαφέρειν πρὸς ἀρετήν) 55c1

Symposion

til de modigste gerninger (*πρὸς ἀρετήν*) 179a8

særlige evner 196b5

mod ... udmærkelse (2×) 208d6-7

det godes væsen 209b8

gode forbilleder 209e3

personlige fortrin 232d5

værd 234b1

noget storartet 256e6

dygtighed 270b8

Gorgias

sandt menneskeværd 492c5

mandeværd 503c5

fortrin 504c9

Appendix 2: σωφροσύνη (udvalg)

Phaidon

Selvbeherskelse 68c8

Sindsligevægt 68e5

Sjælsbalance 69b2

(Udeladt?) 69c1

Besindighed 82b1

Sundhed i tanke og adfærd 114e5

Kratylos

Selvbeherskelse 411e4

Statsmanden

Selvbeherskelse 306b3

Philebos

Besindighed 55b3

Symposium

Besindighed 188d6

Selvbeherskelse 196c4

Phaidros

Besindighed 237e3

Fornuft 244d4

Mådeholden 253d6

Alkibiades I

Besindighed 122c5

Rivalerne

Forstandighed 138a10

Charmides

Besindighed 157a6

Laches

Selvkontrol 198a8

Protagoras

Selvkontrol 323a2

Gorgias

Selvbeherskelse 492b1

Besindelse 508b1

Ubehersket (*ἀνευ σωφροσύνης*) 519a2

Menon

Besindighed 73b2

(Udeladt?) 74a5

Menexenos

Selvbeherskelse 243a6

Staten

Besindighed 364a2

Timaios

Fornuft 27c2

Lovene

Besindighed 630b1

Selvkontrol 849a6

Mådehold 906b1

Epinomis

Besindighed 977d1

Definitioner

Selvkontrol 411e6